

Rapport Retrospectieve case study

Solidair Wonen

Jana Verstraete

Pascal De Decker & Stijn Oosterlynck

DieGem working paper

10.04.2015

Draft only. Please do not cite without permission.

www.solidariteitdiversiteit.be

Met steun van IWT – Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie

Inhoudstafel

1. Inleiding	3
2. Beschrijving in context	5
2.1. Historiek en doelstellingen	5
2.2. Motivatie van bewoners.....	7
2.3. Regelgevende kaders.....	8
3. Diversiteit	10
4. Interpersoonlijke praktijken van solidariteit	14
5. Burgerschapspraktijken	20
6. Bronnen van solidariteit	22
6.1. Ontmoeting	22
6.2. Interdependentie	23
6.3. Gedeelde waarden en normen.....	24
6.4. Strijd	27
7. Plaats	29
8. Leerprocessen	31
9. Solidariteit in spanningsvelden	35
9.1. Universalistisch - particularistisch	35
9.2. Onderhandelbaar – (niet)onderhandelbaar.....	36
9.3. Consensus - conflict.....	37
9.4. Economisch - cultureel	39
9.5. Affirmatie - transformatie	39
9.6. Afstand-nabijheid	41
10. Besluit	43
Bibliografie	45
Geanalyseerde documenten	45
Lijst geïnterviewden	46

1. Inleiding

In het DieGem onderzoek zoeken we naar innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit. Anders dan bij heersende en structurele vormen van solidariteit binnen de context van een natiestaat zoeken wij naar nieuwe vormen van solidariteit op plaatsen waar mensen van diverse afkomst elkaar tegenkomen: op de werkvloer, in de woonomgeving, op school, in de sportclub, het jeugdhuis, enz. Onze hypothese is dat de betrokkenen op deze plaatsen leren omgaan met culturele diversiteit en aangezet worden om burgerschapspraktijken op te zetten die leiden tot innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit. Om deze hypothese te testen, zetten we 32 case studies op. Dit rapport vat de resultaten van één van die case studies samen.

Solidair Wonen

Solidair Wonen is een woonproject in Sint-Niklaas dat werd opgestart door vier welzijnsactoren: de toenmalige welzijnsadviseur van de stad, VLOS vzw (Vluchtelingen Ondersteuning Sint-Niklaas), CAW Waasland en vzw VOS (Straathoekwerk). Deze partners werden al lange tijd geconfronteerd met de moeilijkheden van hun doelgroepen om een woonst te vinden op de reguliere woningmarkt. Ze besloten daarom de handen in elkaar te slaan en zelf betaalbare woningen te creëren. Drie oude herenhuizen in het centrum van Sint-Niklaas zijn intussen omgevormd tot 'solidaire woningen'. In iedere woning wonen vier of vijf personen in een kwetsbare situatie samen. Het gaat steeds om een combinatie van een aantal Belgen en vluchtelingen. De bewoners hebben elk hun eigen slaapkamer, maar delen de overige ruimten in huis. Initiatiefnemers en woonbegeleiders vergelijken het samen wonen regelmatig met het 'leven op kot'. Maar Solidair Wonen onderscheidt zich op twee manieren duidelijk van andere vormen van groepswonen: ten eerste bevinden alle bewoners zich in een maatschappelijk kwetsbare situatie en ten tweede wordt het samen wonen professioneel gekaderd. Iedere woning wordt door een welzijnswerker, de 'woonbegeleider', opgevolgd. De toewijzing van kamers gebeurt door de stuurgroep, niet door de verhuurder of door de bewoners zelf.

In deze case vallen drie niveaus te onderscheiden: het samen leven en de interactie tussen bewoners, de begeleiding door woonbegeleiders en de stuurgroep die het volledige project ondersteunt en vorm geeft. In dit rapport kiezen we ervoor om onze aandacht te richten op het eerste niveau. We kijken met andere woorden naar de solidariteit die onder bewoners ontstaat. We bespreken de overige twee niveaus wel wanneer die belangrijk is om de solidariteit onder bewoners te begrijpen.

Methodologie

Het onderzoek startte met een verkennend gesprek met één van de initiatiefnemers van het project, de voormalige welzijnsadviseur van de stad. Daarna werd de happening 'Vrienden van VLOS'¹ bijgewoond. Op die happening leidde de geïnterviewde initiatiefnemer een wandeling door Sint-Niklaas langs één van de Solidair Woningen, eindigend in het VLOS centrum. Daar gaf een vrijwilliger

---

¹ In april 2014 viel de gerechtelijke politie binnen in enkele gebouwen van VLOS. Daarbij werden verschillende mensen zonder papieren opgepakt. In navolging van deze gebeurtenissen, richtten enkele sympathisanten van VLOS de groep "Vrienden van VLOS" op. Deze actiegroep organiseerde in mei een 'Bonte Stoet der Menselijkheid' om haar steun te betuigen aan alle betrokkenen. In juni werd een tweede activiteit georganiseerd: er werd een optreden georganiseerd door het Solidariteitskoor, gevolgd door een begeleide wandeling doorheen Sint-Niklaas met aankomst in het VLOS centrum.

van VLOS uitleg over de werking van VLOS en getuigden twee bewoners van Solidair Wonen over hun woonervaring. In de daaropvolgende periode werd gesproken met de drie woonbegeleiders en de initiatiefnemers van alle betrokken organisaties. Nadien werden interviews afgenomen bij de bewoners die daartoe bereid waren en werden de woonbegeleiders een tweede maal geïnterviewd. Tot slot werd ook een stuurgroep bijgewoond.

Er werden ook een aantal interne en externe projectdocumenten geanalyseerd, zoals subsidieaanvragen, bewonerscontracten, websites van de partners, enkele verslagen van bewonersvergaderingen en overleg binnen de stuurgroep (een overzicht is te vinden achteraan in het rapport).

Alle namen in de gebruikte citaten werden op vraag van een initiatiefnemer vervangen door verwijzingen (BW 1 etc.) doorheen het rapport. Een overzicht van alle respondenten is te vinden als bijlage van dit rapport.

Bedenkingen

- Enkele interviews met bewoners verliepen omwille van taalmoeilijkheden stroef. Alle interviews werden volgens keuze van de bewoner in het Nederlands of Engels gevoerd. Omdat sommige respondenten de taal van hun keuze niet volledig machtig waren, konden onderzoeker en respondent elkaar niet altijd goed begrijpen. Daardoor ging soms diepte of nuance in het gesprek verloren.
- De interactie tussen bewoners kon enkel worden bevroegd, maar niet geobserveerd. De specifieke woonsetting liet niet toe om aanwezig te zijn op de onderzochte plaats. Om dit op te vangen werd gepland om een bewonersvergadering bij te wonen, maar dit kon omwille van ziekte van de onderzoeker niet doorgaan. Later probeerde de onderzoeker een nieuwe vergadering bij te wonen, maar de woonbegeleider slaagde er in deze periode niet in om een vergadering in te plannen met meerdere bewoners. Ook in een tweede woning vonden in de periode dat het onderzoek liep geen bewonersvergaderingen plaats. In de derde woning ten slotte, wilden woonbegeleider en bewoners liever niet dat de onderzoeker aanwezig was op de bewonersvergadering.
- In twee woningen waren net op het moment van interview strubbelingen tussen enkele bewoners. Dit kleurde het gesprek met deze bewoners. Het was moeilijk om aan de huidige situatie voorbij te gaan: als onderzoekers merkte ik dat deze bewoners eerst hun ei kwijt wilden vooraleer gepraat kon worden over het samen wonen overheen een langere periode. Ook dan brachten zij het gesprek vaak terug tot de huidige spanningen. De bevraging van de bewoners is dus veeleer een momentopname. Zij spraken voornamelijk over hoe het wonen er *nu* aan toe gaat en konden veel moeilijker gebracht worden tot het denken over Solidair Wonen over een langere termijn. Daarom werd na de interviews met bewoners over de verkregen informatie gereflecteerd met de woonbegeleiders. Zij konden die informatie vaak in een groter perspectief plaatsen.

Dank

We danken de initiatiefnemers en woonbegeleiders voor hun medewerking bij het onderzoek en de tijd die ze vrijmaakten om ons te woord te staan. We danken ook de bewoners die ons hartelijk ontvangen hebben en hun ervaringen en hun kijk op Solidair Wonen wilden delen.

2. Beschrijving in context

“Solidaire woningen omschrijven wij, als projecthouder als: groepswohnungen, waarvan één of meer bewoners maatschappelijk kwetsbaar zijn of leven van een vervangingsinkomen, waarbij de woning naast individuele kamers, ook gemeenschappelijke delen heeft, en waarbij de bewoners zeker bij een opstart individuele begeleiding krijgen, en woonbegeleiding als groep.”

(Projectvoorstelling, mei 2011)

2.1. Historiek en doelstellingen

Het project Solidair Wonen² in Sint-Niklaas ontstond toen verschillende welzijnsorganisaties – VLOS vzw, CAW Waasland en vzw VOS (zie box 1) – de handen in elkaar sloegen omdat zij geconfronteerd werden met de moeizame toegang van hun doelgroepen tot betaalbare woningen. Op de sociale huurmarkt zorgen lange wachtlijsten en -tijden ervoor dat mensen zelden rechtstreeks vanuit een welzijnsvoorziening kunnen instromen. Op de private huurmarkt botsen kandidaat-huurders op hoge huurprijzen – zeker in verhouding tot het beperkte budget – en op verhuurders die de deur liever dichthouden voor mensen van vreemde herkomst of mensen met een vervangingsinkomen. Omdat de betrokken partners geen (snel) antwoord verwachtten van beleidsmakers op deze woonproblematiek, namen ze zelf initiatief om betaalbare woningen te creëren. In augustus 2010 opende de eerste solidaire woning in het centrum van Sint-Niklaas, in het daarop volgende jaar volgde de tweede en in 2012 de derde. De drie woningen huisvesten samen 14 personen.

“Actoren in de welzijnssector geven meestal signalen aan de overheid van ‘dit gaat niet goed’ en ‘dat gaat niet goed’ en ‘daar moet ge iets aan doen’. Maar de overheid, of de private markt, reageert ook niet. Dus hebben wij vanuit een aantal welzijnsactoren die echt heel erg geconfronteerd werden met de woningnood van hun cliënten of hun doelgroep, de koppen bij mekaar gestoken en gezegd ja dan gaan we zelf iets beginnen.” (IN 1)³

“Net zoals in veel andere regio’s zijn er in het Waasland onvoldoende betaalbare woningen. Wie moet leven van een leefloon of een minimumuitkering besteedt vaak meer dan de helft van zijn inkomen aan huur en vaste kosten (zoals energie en water). Om voor dit probleem een oplossing te bieden, hebben de vluchtelingenorganisatie VLOS, het Centrum Algemeen Welzijnswerk Waasland en het Vlaams Overleg Straathoekwerk, VOS, de handen in elkaar geslagen en het project Solidair Wonen opgezet.” (Brochure vluchtelingenwerk mei 2012)

² De initiatiefnemers namen de term Solidair Wonen over van een studie die werd uitgevoerd door de POD Maatschappelijke Integratie. In deze studie wordt Solidair wonen omschreven als *“een leefomgeving en een leefproject voor (met name) één of meerdere mensen waarvan er ten minste één maatschappelijk kwetsbaar is (in bestaansonzekerheid leeft) of dat dreigt te worden. Deze mensen schrijven zich formeel of informeel in tot deze woonvorm. Deze mensen zijn er zich op één of andere manier van bewust dat zij gemeenschappelijke belangen hebben en krijgen soms begeleiding of (specifieke of algemene) maatschappelijke bijstand. Solidair wonen vertaalt zich concreet in groepswohnungen, dat wil zeggen in een aantal autonome woningen die samen horen en bewoond worden door meer dan twee volwassenen die met elkaar geen andere banden hebben dan deze woonwijze, en waarbij het geheel één of meerdere gemeenschappelijke ruimten bevat.”* (POD Maatschappelijke integratie, 2006, p. 72)

³ De citaten werden doorheen het ganse rapport herschreven om de leesbaarheid te verhogen. De inhoud van de citaten werd daarbij steeds gerespecteerd en bleef ongewijzigd

De partners van het project huren drie herenhuizen in het centrum van Sint-Niklaas, waarin telkens vier of vijf bewoners – hoofdzakelijk mannen – wonen. Eén van de partners, namelijk VLOS (1 woning) of CAW (2 woningen), is hoofdhuurder van de ganse woning en stelt de kamers op hun beurt ter beschikking van de doelgroep. De bewoners hebben elk hun eigen (slaap)kamer, maar delen de overige delen in huis, zoals de keuken, badkamer, leefruimte, berghok, tuin, ... Tot voor kort had iedere bewoner een *'contract van verblijf en begeleiding'*. Dat contract heeft dus niet alleen betrekking op het bewonen van het huis, maar legt ook individuele en groepsbegeleiding op aan de bewoner.

"Deze verblijfsgelegenheid wordt ter beschikking gesteld onder voorwaarde van individuele begeleiding door CAW, VLOS of straathoekwerk en van begeleiding rondom het samenwonen zelf door het straathoekwerk of door het VLOS. Om deze redenen erkennen de partijen dat te ter beschikking stelling van de verblijfsgelegenheid niet valt onder de toepassing van de woninghuurwet van 20 februari 1991."

(Huurovereenkomst van een bewoner, 2011)

Sinds april 2014 zijn de contracten die het CAW met haar bewoners afsluit, vervangen door 'overeenkomsten van tijdelijke bezetting' (ook 'bezetting ter bedde' genoemd). Deze nieuwe overeenkomsten werden ingevoerd om te kunnen inspelen op de noden van zowel bewoners als het CAW. In deze overeenkomst gelden de voorwaarden voor opzeg niet zoals die gelden voor reguliere huurcontracten. Bewoners kunnen met een dergelijke overeenkomst zelf snel vertrekken als ze willen, anderzijds kan het CAW ook voorwaarden opnemen en de overeenkomst makkelijker stopzetten dan bij een huurcontract (zie ook 9.2).

Box 1. CAW Oost-Vlaanderen, VLOS vzw en vzw VOS: drie partners van Solidair Wonen

CAW Waasland – dat met vijf andere CAW's fuseerde tot CAW Oost-Vlaanderen – was vanuit haar residentiële opvangcentrum betrokken bij de opstart van Solidair Wonen. Het is momenteel hoofdhuurder van twee solidaire woningen. Twee begeleiders van het opvangcentrum nemen elk de woonbegeleiding van één solidaire woning op zich.

VLOS vzw (Vluchtelingenondersteuning Sint-Niklaas) zet zich in voor vluchtelingen en asielzoekers, ongeacht hun wettig verblijfsstatuut. VLOS is hoofdhuurder van één solidaire woning. In het verleden verzorgde een medewerker van VLOS ook de woonbegeleiding in één van de woningen.

vzw VOS – Vlaams Overleg Straathoekwerk – stond ook mee aan de wieg van Solidair Wonen. Een straathoekwerker die actief is in Sint-Niklaas staat in voor de woonbegeleiding van één woning.

In de stuurgroep van Solidair Wonen zetelen vertegenwoordigers van de drie partners: de woonbegeleiders, de initiatiefnemers en de regioverantwoordelijke van het CAW.

Belangrijk is dat de solidaire woningen geen doorgangshuizen zijn van waaruit bewoners een eigen woonst moeten zoeken. Het project biedt een stabiele woonplaats aan, zonder beperking in tijd. Dit is vooral voor de Belgische bewoners een belangrijk gegeven. In het welzijnslandschap ontbreekt het aan projecten waar mensen blijvend professioneel omkaderd worden en samen leven met anderen:

“Ik heb altijd het gevoel dat er voor hen niet echt iets bestaat in het hulpverlenerslandschap. Dat er voorheen geen mogelijkheden waren. Alles is tijdelijk en gericht naar een oplossing. Maar die zoeken geen oplossing hé. Door het leven zitten die in een positie dat alleen wonen niet goed is. Die zijn niet gemaakt om alleen te wonen. Die zouden zichzelf volledig laten verkommeren. En dit geeft hen een kans op een rijk leven. Zij krijgen vanuit dat project voor een stuk de mogelijkheid tot interpersoonlijk contact met jongeren, met mensen die wel nog gedreven zijn. Terwijl zij al wat meer het einde gezien hebben. Al gaat dat waarschijnlijk niet op voor iedereen, want er zijn er ook wel al een paar waarvan wij wisten dat dat iets tijdelijk ging zijn. Maar ik merk dat sommige mensen gewoon echt meer tijd nodig hebben. En die mogelijkheid is er niet. Ze kunnen niet gaan samenwonen want dan wordt de helft van hun inkomsten weggenomen. Ze kunnen geen tien jaar in een opvangcentra blijven, dat gaan ook niet. En alles is er meer op gericht van snel en alleen en eruit ... En Solidair Wonen niet. En dat is goed.

(...)

Ik denk dat dat het belangrijkste is, dat er heel weinig druk achter zit. Het is gewoon, het is wonen. Ze kunnen er gewoon wonen. En als die dat een beetje goed aanpakken en er samen een beetje het beste van willen maken. Dan hebben die eigenlijk een mooi huis vind ik, in het centrum van de stad, goed gelegen. En die kunnen echt verder en voor lang. Dus dat is wel een serieuze kans denk ik.” (WB 2)

Hoewel ‘woonnood’ het vertrekpunt was van waaruit Solidair Wonen werd opgericht, speelden bij de initiatiefnemers ook andere motivaties een rol. Bij het CAW merken begeleiders dat niet iedereen die een residentieel opvangcentrum verlaat, graag alleen gaat wonen of daar toe in staat is. Eenzaamheid is een terugkerend probleem bij voornamelijk (oudere) mannen in het opvangcentrum. Door een groepswooning te creëren, kunnen die mannen wel zelfstandig(er) gaan wonen, maar blijven zij omringd door medebewoners.

“Dus den drive was, als we het niet meer vinden op de huurmarkt, dan zal het daar wel lukken. En al die vereenzaming van oudere mensen, van geïsoleerde mensen, van vooral zwakke kansarme mensen. Die een huisje aanbieden, een thuis kunnen aanbieden.” (IN 2)

“Dus eigenlijk was wonen de insteek. En wij hadden vanuit CAW zelf al wat klein projectjes georganiseerd, een paar appartementjes die wij huurden om mensen daar tijdelijk te laten wonen om dan doorstroom te realiseren naar een eigen, zelfstandige woonst. Maar wij dachten, moesten wij een aantal mensen kunnen huisvesten die eigenlijk ook met een bijkomende problematiek te kampen hebben, dat is dan de eenzaamheid. En dat zien we vooral bij oudere mannen, alleenstaande mannen. En we dachten als we die mensen kunnen laten samen wonen is enerzijds het probleem van geen woonst kunnen huren en de hoge huurprijs al een stukje opgelost door daar samen te wonen. En dan lossen we ook voor een groot stuk dat probleem van de eenzaamheid op.” (IN 3)

2.2. Motivatie van bewoners

De bewoners betrekken vanuit verschillende motivaties een solidaire woning. Het ervaren van een woonnood en de moeilijke toegang tot de reguliere huurmarkt speelt bij vrijwel iedere bewoner een belangrijke, zo niet de belangrijkste rol: Solidair Wonen biedt een dak boven het hoofd aan een betaalbare prijs. Het samen wonen met anderen nemen sommigen er bij omdat ze geen eigen woonst vinden of kunnen betalen. Er zijn echter ook bewoners die wel bewust kiezen om samen te wonen met anderen. Zij kunnen of willen niet graag alleen wonen. Een woning delen biedt mogelijkheden tot sociale contacten en kan een oplossing tegen eenzaamheid zijn.

In die verschillen in motivaties kan in grote lijnen een onderscheid gemaakt worden tussen de vluchtelingen-bewoners en de Belgische bewoners. De meeste vluchtelingen-bewoners aanvaarden het samen leven in een solidaire woning als een woonoplossing bij een gebrek aan andere keuzes. Zij

zien Solidair Wonen vaker als een startpunt of een tijdelijke woonst die ze willen verlaten zodra ze financieel sterk genoeg staan om alleen te gaan wonen.

“You pay less money. That is the meaning of accepting this situation. After a while you see other good things as well.” (BW 5)

“Het is een goed project voor mensen die geen andere keuze hebben. Het is een goeie oplossing voor hen. Je moet ergens beginnen. Het is beter dan niks. Het is goed om voeten op de grond te kunnen zetten. Daarna wel alleen gaan wonen. Als je geen werk hebt, is het moeilijk om een appartement te vinden, dan is dit goed.” (BW 8)

Voor de (oudere) Belgische bewoners is Solidair Wonen veelal een bewustere keuze en een thuis op langere termijn. Zij kiezen vaker bewust voor de sociale contacten met medebewoners en voor de (woon)stabiliteit die het project biedt. Hoewel dit onderscheid voor de meeste bewoners opgaat, kan het niet als regel gesteld worden: ook een jongere Belgische bewoner maakte duidelijk dat hij Solidair Wonen als tussenoplossing ziet, tot hij financieel sterker staat. Een bewoner van vreemde herkomst zegt daarentegen nog lang in de solidaire woning te willen blijven, ook als hij binnenkort een hoger inkomen zou hebben.

2.3. Regelgevende kaders

De focus in deze case studie ligt op het samen wonen in de drie solidaire woningen en de interactie en solidariteit die ontstaat tussen de bewoners. Toch is een korte blik op enkele regelgevende kaders belangrijk. Het project is immers, zoals de twee citaten hieronder schetsen, geen erkende woonvorm. Daardoor botst ook het project in Sint-Niklaas op regelgevende kaders met betrekking tot de woonkwaliteit en woonindeling enerzijds en vervangingsinkomens van bewoners (uitkering) anderzijds.

“Solidair wonen” is echter een begrip dat een werkelijkheid dekt, zonder enige regelgeving of subsidiëring, tenzij projectsubsiëring.
(Project voorstelling, mei 2011)

“Solidair wonen is een woonvorm die in België nog niet officieel bestaat.”
(POD Maatschappelijke Integratie, 2006, p. 17)

De Vlaamse regelgeving met betrekking tot wonen heeft tot nog toe geen plek voor samenhuizingsproject. Stedenbouwkundig bestaat de term ‘samenhuizen’ niet (Stad Leuven, 2013). Een gebouw heeft ofwel het stedenbouwkundig etiket ‘eengezinswoning’, ofwel het etiket ‘meergezinswoning’. Solidair Wonen als praktijk valt in feite tussen die twee schotten, maar in de regelgeving bestaan iets tussenin niet.

Een *eengezinswoning* wordt geacht bewoond te worden door één gezin. De Vlaamse Wooncode omschrijft een gezin als *“meerdere personen die op duurzame wijze in dezelfde woning samenwonen en daar hun hoofdverblijfplaats hebben”* (Vlaamse wooncode⁴). Een gezin wordt geacht de kosten van het samen leven te delen. Omdat de bewoners van Solidair Wonen niet als gezin aanzien worden, worden de huizen als *kamerwoningen* geklasseerd (meergezinswoning). Kamerbewoning wordt

---

⁴ De volledige Vlaamse Wooncode is online te vinden via deze website:
<http://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1005498.html>

omschreven als een wooneenheid waarbij minstens een WC, bad/douche of kookgelegenheid ontbreekt en waarbij bewoners afhankelijk zijn van gezamenlijke ruimten om die functie(s) te kunnen benutten⁵.

Om aan de vooropgestelde regelgeving te voldoen, moeten de drie solidaire woningen dus *meergezinswoningen* zijn. Dit heeft echter belangrijke implicaties. De drie woningen hadden oorspronkelijk het stedenbouwkundig etiket 'eengezinswoning'. Om dat te kunnen aanpassen, moet een stedenbouwkundige vergunning verkregen worden. Ten tweede gelden voor kamerwoningen strengere kwaliteits- en veiligheidsnormen. Het project zou dus bepaalde fysieke aanpassingen moeten aanbrengen in de woningen.

“Toch moet het initiatief – nog altijd – heel wat administratieve hindernissen overwinnen. De wet klasseert de woning namelijk als een meergezinswoning, met bijzonder strenge voorschriften inzake brandveiligheid, nooduitgangen en minimale oppervlakte per leefruimte. Daarmee hollen de wetten inzake ruimtelijke ordening achter de feiten – en vooral – achter de noden aan. Anno 2011 bestaan er namelijk heel wat verschillende, innovatieve vormen van samenwonen of samenleven, denk bijvoorbeeld aan zorgwoningen, beschut wonen, kangoeroewoningen, ...”

(VLOSkran, 2011)

De woonvorm Solidair Wonen botst ten tweede met de sociale wetgeving, met betrekking tot de sociale statuten van bewoners. De hoogte van de sociale uitkeringen waar de bewoners vaak een beroep op doen, zoals een werkloosheidsuitkering, leefloon, invaliditeitsuitkering, zijn afhankelijk van de sociale status van de bewoners. Alleenstaanden krijgen een hogere uitkering dan een samenwonende. Als de betrokken diensten de bewoners als *samenwonend* aanzien, verliezen de bewoners het financiële voordeel dat Solidair Wonen biedt.

*“Inderdaad, als iemand een vervangingsinkomen, een werkloosheidsuitkering, een leefloon, enzovoort, trekt en de bevoegde overheid hem of haar als samenwonende erkent, wordt zijn vergoeding automatisch aangepast, dat wil zeggen verminderd. De schaaleconomie die groepswonen nastreeft, wordt dus grotendeels teniet gedaan door het ‘samenwonen’ en **solidariteit wordt bestraft.**”*

(POD Maatschappelijke Integratie, 2006, p. 12, oorspronkelijke benadrukking)

---

⁵ Decreet houdende de kwaliteits- en veiligheidsnormen voor kamers en studentenkamers (1997).

3. Diversiteit

Traditioneel wordt aangenomen dat homogeniteit lotsverbondenheid stimuleert en heterogeniteit dus (minstens) een uitdaging is voor het genereren van solidariteit. In DieGem willen we deze patstelling tussen solidariteit en heterogeniteit doorbreken door te zoeken naar vormen van solidariteit in diversiteit. Hoe kunnen we de diversiteit in deze case beschrijven? Hoe wordt deze diversiteit door de betrokkenen ervaren?

Solidair Wonen is gekenmerkt door een grote diversiteit onder de bewoners. Die diversiteit kwam niet spontaan tot stand, maar werd bewust gecreëerd door de initiatiefnemers. Van bij het ontstaan van het project werd er op ingezet om in iedere woning een mix te creëren wat betreft de nationaliteiten van de bewoners. Dat brengt ook diversiteit qua taal en leeftijd van de bewoners met zich mee. Bij de samenstelling van een woning wordt gezorgd dat er steeds een mix is tussen (een) Belgische bewoner(s) en bewoners afkomstig uit andere landen.

De **etnisch-culturele diversiteit** heeft dus een centrale plaats in Solidair Wonen. Tijdens de onderzoeksperiode was de groepssamenstelling van de drie woningen als volgt: in de Collegestraat woonden 2 Belgen, 2 Afghanen en 1 Djiboutiaan; in de Kokkelbeekstraat woonden 3 Afghanen, 1 Nepalees en 1 Belg; in de Truweelstraat ten slotte woonden 2 Belgen, 1 Afghaan en 1 Congolese. Enkele bewoners verlieten in het verleden een Solidaire Woning, zij waren afkomstig uit Afghanistan, België, Togo en Senegal. Deze mix van nationaliteiten brengt met zich mee dat er ook op andere vlakken diversiteit aanwezig is in iedere woning. Bewoners spreken verschillende talen, ze hangen verschillende religies aan en ze hebben verschillende burgerschapsstatuten. Er woonden al personen met de Belgische nationaliteit, erkende vluchtelingen, personen met het statuut van subsidiaire bescherming en personen die (medisch) geregulariseerd werden (zie box 2).

De mix in nationaliteiten betekent dus ook dat bewoners verschillende moedertalen hebben. De omkadering ziet daarin een kans voor de vluchtelingen om Nederlands te leren omdat ze niet anders kunnen. Bewoners zelf geven echter aan dat het spreken van verschillende talen het samen wonen ook enigszins bemoeilijkt: ze verstaan elkaar niet (altijd) en dat leidt soms tot misverstanden.

“We proberen te vermijden dat er te veel van één nationaliteit in één huis zitten. Want anders gaan ze hun eigen taal spreken. Maar ja wij hebben wel heel veel Afghanen. Maar als er dan een Nepalees bij is, ja dan kunnen ze niet anders dan Nederlands spreken.” (IN 1)

Er werd omwille van verscheidene redenen voor deze etnisch-culturele mix gekozen. De moeilijke toegang tot de woningmarkt was het vertrekpunt om Solidair Wonen op te starten. Die moeilijke toegang is voor zowel Belgen als vluchtelingen realiteit in Sint-Niklaas. Bovendien zorgt ook de combinatie van partners die het project hebben opgezet voor een diverse instroom van bewoners.

“Die keuze is bewust omwille van de combinatie van organisaties die hun schouders onder het project zetten. Dat wil ook zeggen een heel divers publiek. We werken niet alleen met Vlamingen, ook niet alleen met vluchtelingen. Het zijn echt de meest precare situaties, mensen die het moeilijk hebben om door te stromen naar de reguliere huurmarkt. Als die in een solidaire woning willen wonen dan is dat goed. Als die na een jaar zeggen ik wil ergens anders wonen, ik vind dat niet tof dat solidair wonen, geen probleem. Dan moeten we zorgen dat we iemand anders vinden. Maar ik vind wel dat we die mix moeten behouden, omdat het ook niet anders kan (...) Wij hebben voor die kwetsbare groep gekozen en dat zijn niet alleen de Vlamingen of de mensen van hier. Niet dat ge het project schoner verkoopt door er vluchtelingen bij te nemen. Maar het is gewoon een groep die hier aanwezig is en die mensen zijn het meest kwetsbaar ... Het maakt eigenlijk niet uit wat voor nationaliteit, ras of geaardheid iemand heeft.” (WB 3)

Box 2. Verschillende burgerschapsstatuten

Erkend vluchteling

Asielzoekers die voldoen aan de voorwaarden van de Conventie van Genève worden erkend als vluchteling. Een belangrijk criterium daarbij is dat de asielvrager kan aantonen dat hij individueel vervolgd wordt omwille van zijn of haar ras, godsdienst, nationaliteit, politieke overtuiging of omdat hij of zij hoort bij een bepaalde sociale groep (bijvoorbeeld vrouwen, homoseksuelen). Erkende vluchtelingen hebben recht op onbeperkt verblijf, mogen werken zonder dat ze daarvoor een vergunning moeten aanvragen, ze krijgen officiële documenten (bijvoorbeeld vluchtelingenpaspoort), ze kunnen onder bepaalde voorwaarden familieleden laten overkomen en ze kunnen vijf jaar na hun erkenning als vluchteling de Belgische nationaliteit aanvragen.

Subsidiaire bescherming

Mensen die op de vlucht slaan voor geweld of oorlog kunnen niet erkend worden als vluchteling. Omdat alle burgers in gevaar zijn, kunnen oorlogsvluchtelingen niet aantonen dat ze individueel vervolgd worden. Omdat het ook voor hen gevaarlijk is om terug te keren naar hun land en ook zij bescherming nodig hebben, voerde de Europese Unie een nieuwe vorm van bescherming in: de subsidiaire bescherming. Personen onder dit statuut kunnen minder rechten genieten dan erkende vluchtelingen. Ze krijgen aanvankelijk slecht bescherming en verblijfsrecht voor één jaar, daarna wordt hun statuut opnieuw bekeken. Nadien gebeurt dit om de twee jaar. Pas vijf jaar na hun asielaanvraag mogen ze definitief in België verblijven. Dan kunnen ze ook de Belgische nationaliteit aanvragen. Tijdens hun eerste vijf verblijfsjaren moeten ze een speciale arbeidsvergunning aanvragen en ze krijgen geen officiële documenten.

(Medische) regularisatie

Mensen kunnen een regularisatie van hun verblijf aanvragen omdat hun asielprocedure te lang aansleept of omwille van dringende humanitaire redenen.

Voor mensen met ernstige medische problemen bestaat er een specifieke procedure: de medische regularisatie. Mensen kunnen hiervoor in aanmerking komen wanneer de behandeling die zij nodig hebben niet beschikbaar of toegankelijk is in hun herkomstland.

Bron: Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2013)

Er werd ook gekozen voor de mix aan etnisch-culturele achtergronden vanuit het idee dat dit een meerwaarde betekent voor alle bewoners. Het leren kennen van elkaar cultuur wordt gezien als blikverruimend en zou ertoe moeten leiden dat vooroordelen – voornamelijk bij de Belgische bewoners – wegvallen of verzwakken. Verder wordt gewezen op de kans voor de bewoners die vanuit andere landen afkomstig zijn om Nederlands te leren en te oefenen en om te leren over de Belgische samenleving, diensten, ...

Bij de toeleiding van nieuwe bewoners, wordt getracht om deze mix in evenwicht te houden, namelijk dat er geen overwicht is van bepaalde nationaliteiten in één huis. Niet alleen zouden de kansen die uit een mix voortkomen wegvallen, een initiatiefnemer vertelt ook dat het samen wonen met iemand in dezelfde situatie steun kan geven aan bewoners.

“Maar we proberen het wel wat te mengen. In die zin dat er toch minimaal twee Belgen aanwezig zijn en dan twee of drie mensen van andere origine. (...) Het is niet dat ze echt subgroepen maken, maar het kan wel steun geven als het een keer moeilijk gaat, samen zijn met mensen in uw eigen taal of mensen van andere origine, dat ge elkaar kunt begrijpen. Waarom dat die Belgen altijd vragen dat het eten zo moet worden opgediend, dat ge zo op die manier moet eten of op die tijden moet eten. Ze begrijpen dat niet altijd maar ze hebben dan toch steun aan de anderen die dat anders doen. En ik denk dus in die zin dat het wel goed is als het gemixt is, dat er ook niet echt een grote minderheid in het geheel is.” (IN 3)

Voor de initiatiefnemers was de etnisch culturele mix dus een bewuste keuze, bij de bewoners is dat niet altijd zo. Voor hen heeft het leven in diversiteit een meer gedwongen karakter aangezien dit bij velen niet de eerste keuze is, maar voortkomt vanuit andere noden (zie hiervoor ook 2.2). Allereerst ervaren alle bewoners een problematische toegang tot de reguliere huurmarkt. Solidair Wonen biedt hen een betaalbare en kwaliteitsvolle woonst, waarbij het gemixte karakter moet worden aanvaard. Voor de Belgische bewoners speelt daarbij ook dikwijls een eenzaamheidsproblematiek. Zij wonen liever samen met anderen, maar moeten wel aanvaarden dat de sociale contacten die het project biedt, etnisch cultureel divers zijn.

De bewoners ervaren het leven in een etnisch cultureel gemixt huis verschillend. Eén bewoner vertelt heel bewust te kiezen om in een etnisch cultureel diverse setting te wonen omdat hij dat interessant en stimulerend vindt. Voor anderen maakt het niet uit van waar iemand komt, zolang die persoon maar ‘kan samen wonen’. Tot zijn er ook een aantal bewoners die aangeven dat het samen wonen net moeilijker verloopt omdat ze van een verschillende achtergrond hebben.

De **leeftijdverschillen** onder de bewoners zijn een tweede belangrijke vorm van diversiteit. Deze mix wordt niet gecreëerd door de toeleiders, maar wordt wel als meerwaarde benoemt. De leeftijdsdiversiteit hangt grotendeels samen met de aanwezige etnisch-culturele mix. De Belgische bewoners zijn meestal veertigers en vijftigers. De vluchtelingen zijn veelal jonger, twintigers en dertigers. Ook deze intergenerationele mix heeft volgens initiatiefnemers en woonbegeleiders voordelen voor zowel de individuele bewoners als voor het samenleven in groep. De dynamiek en levenslust van jonge bewoners kunnen de ouderen inspireren en motiveren. De oudere bewoners kunnen op hun beurt levenservaring en kennis doorgeven aan de jongeren. Daarnaast is ook het respect voor ouderen sterker aanwezig bij de vluchtelingen, wat het solidair wonen ten goede komt (hierop komen we terug wanneer we waarden en normen bespreken als bron van solidariteit). Toch stellen enkele jongere bewoners ook dat het leeftijdsverschil tussen de bewoners het samen wonen soms bemoeilijkt. De jongere bewoners bevinden zich in dezelfde levensfase. Zij willen zich amuseren en de oudere bewoners willen meer rust. Die levensstijlen botsen soms en zorgen voor conflicten.

Er is dus een duidelijke diversiteit wat betreft de etnisch-culturele achtergrond, taal en leeftijd. In andere opzichten vormen de bewoners een eerder homogene groep. Het project werd bij aanvang alleen voor **mannen** opengesteld omdat de initiatiefnemers ervaren dat mannen het sterkst kampen met een eenzaamheidsproblematiek en dat zij nog moeilijker dan vrouwen toegang vinden tot de reguliere huurmarkt. Ook de praktijk duwde het project in de richting van deze keuze: in de onthaalcentra voor vluchtelingen zijn meer mannen. Vrouwen zijn ook vaker vergezeld van hun kinderen. Een gezin met

kinderen zorgt voor een te groot aantal bewoners in huis, waardoor samen wonen met anderen moeilijk wordt. In 2014 was er voor het eerst een (alleenstaande) vrouwelijke bewoner. De stuurgroep staat ervoor open om dit in de toekomst opnieuw te doen.

Wat bewoners nog gemeenschappelijk hebben is hun **kwetsbare sociaaleconomische positie**. Dit is een belangrijk element gezien een beperkt budget voor verschillende bewoners de belangrijkste motivatie blijkt om een solidaire woning te betrekken.

“Hier is de sociaaleconomische diversiteit nul hé. Ik bedoel die is niet divers hé. Iedereen is arm.” (IN 1)

De bewoners met een vluchtelingenstatuut bevinden zich veeleer in een financieel kwetsbare situatie omwille van hun (recente) migratie en hun burgerschapsstatuut. Niet ieder statuut geeft recht op financiële ondersteuning (zoals een werkloosheidsuitkering of OCMW-steun). Wanneer zij niet werken, hebben ze dus ook geen inkomen. Wanneer zij werken, is dat vaak via tijdelijke en dus meer onzekere contracten en/of in laagbetaalde posities. De meeste Belgische bewoners doen een beroep op een vervangingsinkomen (werkloosheidsuitkering, invaliditeitsuitkering) en kennen vaak een langere periode van armoede en sociale uitsluiting. Verschillenden onder hen waren enige tijd dak- en/of thuisloos.

4. Interpersoonlijke praktijken van solidariteit

Onder solidariteit verstaan we de bereidheid om met elkaar te delen en te herverdelen vanuit een gevoel van lotsverbondenheid en loyaliteit. We kunnen materiële middelen delen, maar ook immateriële zaken zoals tijd, ruimte en identiteit. We zoeken naar nieuwe vormen van solidariteit waar mensen van verschillende afkomst in elkaars nabijheid toeven en zich engageren in interpersoonlijke praktijken. Welke interpersoonlijke praktijken van solidariteit zijn in deze case significant?

Deze case omvat, zoals we in de inleiding aangaven, drie niveaus. We beschrijven eerst de interpersoonlijke praktijken van solidariteit die onder bewoners tot stand komen. Daarna geven we weer hoe de woonbegeleiders het samen leven en de solidariteit onder bewoners ondersteunen. Tot slot schetsen we de inzet van de stuurgroep.

Het samen leven leidt in de drie solidaire woningen tot heel wat interpersoonlijke praktijken van solidariteit bij de **bewoners**. De solidariteit die ontstaat, uit zich voornamelijk in zeer concrete praktijken waarbij bewoners elkaar ondersteunen of zorg dragen voor elkaar in de dagelijkse gang van zaken. Enkele voorbeelden op een rij. De Belgische bewoners vertalen (officiële) brieven of documenten die hun medebewoners niet goed begrijpen. Een Djiboutiaanse bewoner volgt bijvoorbeeld een opleiding en kan tijdens de examenperiode rekenen op zijn Belgische medebewoner wanneer hij zijn Nederlandstalige cursussen niet volledig begrijpt. De Belgische mannen maken hun huisgenoten ook wegwijs in het lokale dienstenaanbod en begeleiden hen bij afspraken met politie, stadsdiensten, ... Verder helpen bewoners met een wagen hun medebewoners die geen wagen hebben bij het doen van boodschappen. Ze helpen elkaar ook wanneer spullen moeten worden verhuisd in huis of in elkaars kamer. Eén oudere bewoner moest zo tijdelijk zijn kamer leegmaken na schade door een brand, zijn medebewoners hebben toen zijn (zwaardere) spullen allemaal verhuisd. Bij deze wederzijdse ondersteuning lijkt etnisch-culturele achtergrond niet echt een rol te spelen, wel ieders capaciteiten. De bewoners steunen op elkaars kwaliteiten en sterke punten en springen elkaar bij waar ze kunnen.

“Er is nu een Afghaan en meestal zijn dat wel diegenen die vooruit willen komen. En die heeft een auto. Als er iets verhuisd moet worden dan zal hij het ook wel doen. Dat heeft weinig met culturele dingen te maken maar dat heeft wel te maken met van elkaars kwaliteiten gebruik maken. En dat doen ze ook wel. Dus ik zie dat breder dan enkel het culturele. Iedereen heeft zijn kwaliteiten en zijn mindere kanten. En daar wordt ook gebruik van gemaakt en dat is ook goed vind ik.” (WB 1)

“Ja ik denk wel dat er solidariteit groeit. Omdat ze door het samen leven met mekaar ook dingen doen. Dat dat ook over en weer gaat. Dat het wat geven en wat nemen is. (...) Mensen ondervinden dat ook wel. Ze beginnen bijvoorbeeld voor mekaar een keer te koken of ze nodigen iemand uit, of de één zegt ‘ja die kan eigenlijk niet koken maar als ik nu eens altijd de boodschappen doe en de andere kookt’. Dus dat is toch een vorm van solidariteit, dat ge voor mekaar begint te zorgen.” (IN 3)

Het samen wonen vraagt ook dat bewoners samen zorg dragen voor hun woning. Woonbegeleiders proberen een gedeelde zorg te stimuleren door bijvoorbeeld bewoners aan te zetten om een gemeenschappelijke pot aan te leggen. Daarmee kunnen huishoudproducten en andere zaken voor in

huis aangekocht worden. Die gemeenschappelijke aanpak zorgt voor betrokkenheid bij het onderhoud.

“Die pot, dat leeft ook nog altijd: ieder vijf euro in de pot om de zoveel tijd als het kuisgerief op is. Ja voor hetzelfde geld bestaat dat ook niet meer. BW6 zal kuisen omdat hij dat altijd gewoon geweest is. De rest zal niet kuisen, hij kan hem daar kwaad over maken, dat zal nog altijd gebeuren. Maar hij zal zijn taak wel doen en de rest zal wel bijleggen.” (WB 3)

“Onze buurman BW3 is verantwoordelijk voor dat geld. Wij betalen om de paar maanden vijf euro per persoon. En BW3 zorgt voor die producten en andere dingen. Als er een lamp kapot is, of producten voor poetsen of afwas, ... Dat is goed ja. (...) Soms is de kassa leeg. En dan hebben we geen vuilniszakken meer. Dan gaat iemand anders die geld heeft die zakken direct kopen. Als dat 25 euro is, dan moet hij vijf maand niet betalen. (...) Of als je ziet dat het afwasproduct op is en BW3 heeft niks in zijn kassa, dan gaat diegene die geld heeft dat halen. En dan geef je de rekening aan BW3. Als dat bijvoorbeeld 2 euro is, moet die de volgende keer maar 3 euro betalen. Als BW3 boodschappen doet, dat toont hij dat tijdens een vergadering. Zo gebeurt dat, dat is goed.” (BW 4)

De initiatiefnemers zorgden bij de start van het project voor een basisuitrusting in iedere woning (kookpotten, keukentafel en –stoelen, zetel en televisie in de living, ...). De bewoners zelf zijn minder begaan met de inrichting van de gemeenschappelijke delen. Enkel wanneer het samen leven heel goed verloopt en de bewoners een hechte groep vormen, zijn zij bereid om tijd en geld te investeren in het verfraaien van de woning. In het verleden schilderde één bewonersgroep de keuken, op moment van onderzoek wil een andere groep de living gezelliger maken:

“Ik wil graag veel dingen veranderen. Ik heb met mijn buurmannen gepraat. Wij hebben een paar zetels maar die zijn heel oud. Soms praten wij daarover met elkaar en dan zeg ik ‘ik zal nieuwe dingen kopen’. Maar dat is heel duur. En een paar mensen willen geen dure dingen kopen. Misschien verhuizen ze binnen een paar maanden en wat gaan we dan doen? Terug verkopen en het geld uitdelen? Dat gaat niet. Maar je vindt ook interessante tweedehands spullen en dat is niet duur. Ik heb hen al gevraagd of dat goed is en de prijs door vijf te delen als het niet te duur is. Ze zeiden ok. Ik ben aan het zoeken naar een zetel, daarover zijn we akkoord.” (BW 4)

Het is ook wanneer de banden tussen bewoners goed zijn, dat ze vaker samen gebruik maken van deze gemeenschappelijke delen en samen tv kijken, barbecueën, ... Tijdens zo'n activiteiten worden de banden verder versterkt. Wanneer het samen leven moeilijker verloopt, spenderen bewoners minder tijd samen en trekken bewoners zich meer terug op hun eigen kamer, waar ze ook een internetaansluiting, een eigen televisie en/of laptop, spelconsole, ... hebben.

De solidariteit die tot stand komt onder bewoners heeft ook een culturele invulling. Het samen wonen zorgt er voor dat er meer begrip en respect groeit voor elkaar en, in beperktere mate, voor andere culturen of religieuze gebruiken. In één woning hebben bewoners afgesproken dat één kookpot nooit gebruikt zal worden om varkensvlees te bereiden, de pot wordt apart gehouden voor een Islamitische medebewoner. Omdat dat belangrijk is voor hem, houden de anderen er rekening mee. Het samen wonen kan ook bestaande vooroordelen bij sommige bewoners ten aanzien van andere culturen doorbreken of verzwakken. Woonbegeleiders zijn het er echter niet over eens of die veranderde houding verder rijkt dan de individuele medebewoners. (In het spanningsveld afstand – nabijheid komen we hier op terug.)

Verder zien we dat sommige bewoners naar elkaar groeien en dat het samen wonen ook tot emotionele banden en verbondenheid leidt tussen sommige bewoners. Na verloop van tijd beschouwen deze bewoners elkaar niet louter als medebewoners, maar ontstaan er ook vriendschappen of worden ze een 'een soort van familie':

"Voor mij zijn ze een beetje een vriend, broer, ja een beetje alles. Omdat ik soms met hen praat zoals met een vriend. Soms praten we samen over geheime dingen. Ze zijn beetje van alles voor mij." (BW 4)

"BW6 en BW9 spreken over elkaar als vader en zoon. Hoewel we dit niet al te ernstig moeten opvatten, geeft het aan dat ze veel voor elkaar betekenen. BW6 is op sommige vlakken de steun en toeverlaat van de vluchtelingen in het huis. Ze kunnen bij hem terecht als ze met bepaalde vragen zitten." (Brochure Vluchtelingenwerk, 2012)

Tot slot zien we nog een laatste vorm waarin de solidariteit onder de bewoners zicht uit: in beperkte mate worden ook materiële spullen gedeeld. Een aantal bewoners kopen persoonlijke spullen aan, maar delen die met hun medebewoners, zoals een televisie die in de living wordt geplaatst of een tafel die in de keuken wordt gebruikt.

De solidariteit die ontstaat tussen bewoners kan omschreven worden als een eerder lichte vorm van solidariteit. Bewoners ondersteunen elkaar en komen tot wederzijds respect, terwijl culturele erkenning minder sterk en materiële herverdeling niet of nauwelijks tot stand komen. Toch is ook de 'lichte' solidariteit tussen bewoners betekenisvol. De waarde van wederzijdse ondersteuning door mensen in een kwetsbare situatie en de emotionele banden die ontstaan, mag niet onderschat worden:

"Op zich vind ik dat wel een mooie evolutie, hoe dat toch die mensen verbindt, die kleine dingen. Dat wordt echt onderschat." (WB 3).

De initiatiefnemers en woonbegeleiders wijzen er ook op dat deze solidariteit ontstaat tussen bewoners die in geen enkel opzicht voor elkaar kozen: het groepswonen is vaak een noodzaak eerder dan een keuze en ze hebben ook geen vat op wie hun medebewoners zijn. Bovendien is een negatieve houding tegenover andere culturen vaak diep geworteld bij Belgische bewoners en betekent het samen wonen toch een eerste kentering in dat denken.

"(...) bij mensen die uit noodzaak bij mekaar komen, dat er toch iets schoons uit kan groeien. Als ze mensen meer leren vertrouwen. Van Vlamingen uit naar andere bewoners. Dat DE andere niet wordt gezien als bron van bedreiging alleen, maar ook als bron van vreugde of (...) als bron van vriendschap of samen zijn." (IN 1)

Hoewel deze interpersoonlijke praktijken van solidariteit betekenisvol zijn, zijn ze broos. Periodes waarin het samenleven harmonieus gaat en waarin bewoners elkaar (graag) ondersteunen, wisselen af met periodes waarin er zich meer conflicten voordoen en waarin bewoners eerder op gespannen voet met elkaar leven. In het verleden liepen spanningen tussen bepaalde bewoners soms hoog op en moesten de woonbegeleiders of de voltallige stuurgroep ingrijpen na verbaal of fysiek geweld.

In die moeilijkere periodes zijn bewoners meer op zichzelf gekeerd en zijn ze minder bereid om elkaar te ondersteunen. Ook houdingen ten opzichte van andere culturen kunnen weer negatief omslaan bij slechte ervaringen.

“Dat evolueert en dat gaat met zijn ups en zijn downs. Het ene moment is het weer eens ruzie en is het tegen elkaar van ‘die moet mij gerust laten’. En een maand later is het koek en ei en zitten ze samen.” (WB 1)

“Qua plezier maken ook, qua talen en zo. Die geven mekaar dan bijnamen. Eigenlijk is dat heel leuk, er is een leuke dynamiek als alles goed gaat. Maar eens het mis gaat, is er een spanning in huis.” (WB 3)

De groepssamenstelling en het individueel welbevinden zijn twee belangrijke elementen die een invloed hebben op het samen leven en de bereidheid van bewoners om solidair te zijn. Allereerst hebben de relaties tussen individuele bewoners een impact op de hele bewonersgroep. Als vijf personen samen wonen en hun karakters botsen sterk, kan dat het samen wonen in de weg staan. Negatieve spanningen of gebeurtenissen kunnen dan niet alleen relaties tussen bepaalde bewoners verslechteren, maar ook de gehele groepsdynamiek onderuit halen.

WB 1: Het zijn momentopnames en het is ook te zien welke groepssamenstelling dat ge hebt.

WB 2: En ik denk ook wel één, één zure appel of één rotte ...

WB 1: Dan gaat soms heel de groep naar beneden, ja.

WB 2: Ja ge merkt dat, als daar één iemand is die

WB 1: Moeilijk loopt of een moeilijk moment of...

(Interviewfragment, WB 1 en WB 2)

“Nu klikt dat gewoon niet met die andere. En daarmee is eigenlijk de boel wel een beetje aan het verzieken daar. Spijtig genoeg. Want eigenlijk zou het niet mogen.” (WB 3)

Naast de samenstelling van de bewonersgroep, is ook het individueel welbevinden van de bewoners belangrijk. Als een bewoner individuele moeilijkheden of problemen heeft, kan dat druk zetten op het samen leven. Een bewoner die psychisch zeer labiel is, zette bijvoorbeeld druk op het samen leven en kwam regelmatig in conflict met een medebewoner. Nu die bewoner zich heeft laten opnemen, draagt zijn medebewoner waar hij moeilijkheden mee ondervond wel zorg voor hem, door bijvoorbeeld kleding en andere persoonlijke spullen naar de opgenomen bewoner te brengen. Wanneer bewoners daarentegen goed in het leven staan, zijn ze ook in huis beter weerbaar en positiever ingesteld.

Dit brengt ons bij de rol van de **woonbegeleiders**. Voor iedere solidaire woning is er een woonbegeleider, een hulpverlener van het CAW of een straathoekwerker. Zij moeten het samen leven in groep ondersteunen:

“De woonbegeleider moet er eigenlijk voor zorgen dat het samenleven draait. Dat daar eigenlijk zo weinig mogelijk conflicten zijn en als er vragen zijn dat die opgelost geraken. Zowel voor vragen van technische aard, zoals ‘er is een lamp kapot, wie gaat dat betalen? Wij of het project?’ ‘Er zijn hier 15 vorken verdwenen?’ Zo’n dingen hé. Of er is een radiator kapot, er is een raam kapot. Of ‘er komt hier te veel volk binnen, die brengt te veel volk mee naar huis’. En dan wordt daar gewoon ja op die manier besproken en wordt er gekeken naar een oplossing.” (WB 3)

De woonbegeleider organiseert woonvergaderingen waar alle vragen van bewoners besproken worden, zoals praktische afspraken rond poetsen, vragen met betrekking tot herstellingen in huis of onderlinge spanningen. Conflicten tussen bewoners kunnen er onder begeleiding worden uitgepraat en er wordt gezocht naar gedeelde oplossingen. De woonbegeleiders proberen deze bijeenkomsten

ook gezellig te maken, door bijvoorbeeld koekjes mee te nemen of samen met de bewoners te koken. Zeker wanneer een nieuwe bewoner intrekt, wordt er ingezet op het verbinden van de bewoners:

“Die woonvergaderingen, ik ga dat terug moeten opbouwen omdat er een nieuwe bewoner is die daar ook aan moet gewoon worden. Misschien ga ik dat terug met eten doen. In begin maakte ik soep of dan bracht ik koekjes mee of iemand kookte. Dat was fantastisch als ik dat nu bekijk... Maar ge moet er mee bezig zijn en dat pakt ook wel wat tijd in beslag.” (WB 3)

“Wekelijks op een vast tijdstip is er overleg tussen alle bewoners van de woning en de woonbegeleider. De bewoner dient op deze vergaderingen aanwezig te zijn. Afwezigheden worden alleen toegestaan na voorafgaandelijk overleg met de woonbegeleider. Op deze vergadering worden o.a. de volgende zaken besproken: huishoudelijke aangelegenheden (bv. onderhoud individuele en gemeenschappelijke ruimtes, boodschappen, ...), technische dienstverlening (schademeldingen en herstellingen), en tenslotte alle aangelegenheden die het harmonieus samenleven in de woning kunnen bevorderen. Het is erg belangrijk dat de bewoner zich houdt aan alle afspraken die op deze vergadering worden gemaakt met medebewoners en de woonbegeleider.” (Huishoudelijk reglement)

Aanvankelijk was het de bedoeling om de vergaderingen (twee)wekelijks te organiseren, maar dit is teruggevallen tot ongeveer één keer per maand omdat de woonbegeleiders hier niet zo veel voor kunnen vrijmaken, maar ook omdat woonbegeleiders aangeven dat het niet nodig is om elke week langs te gaan. Als het samen leven goed verloopt, is het goed dat bewoners het samen wonen zelf organiseren. Ze geven ook aan dat bewoners zelf met conflicten kunnen omgaan en dat de woonbegeleider pas moet tussen komen als de bewoners er niet zelf uitkomen. Wanneer de nood zich stelt, worden vaker vergaderingen ingepland.

“Wat is voor mij een woonbegeleider? Zo minimaal mogelijk. Tussen komen in een groep mensen die samen leven. Zo minimaal mogelijk. Het liefst van al zou ik hebben dat een woonbegeleider enkel hoeft langs te komen als het echt niet meer gaat. Als ze er zelf niet meer uitkomen. Ik ben er van overtuigd dat mensen heel creatief zijn en zelf wel naar oplossingen zoeken. Ik merk dat ook. Want uiteindelijk kom ik maar één keer per maand langs. Of ik probeer één keer per maand langs te gaan. En ik merk dat ze ook vaak creativiteit vinden om met het lawaai van 's nachts, met het bezoek van de ene of met de perikelen in huis om te gaan. En voor mij is een woonbegeleider enkel iemand die tussen komt als het niet meer gaat. En die dan samen met hen op zoek gaat naar wat hebt ge nog niet geprobeerd en wat is er nog mogelijk.” (WB 1)

De taak van de woonbegeleider is in principe gericht op de *groeps*begeleiding, niet op de individuele begeleiding van bewoners. Maar zoals we hierboven aangaven, speelt het individuele welbevinden van bewoners een rol voor de groepsdynamiek in huis. Daarom is ook individuele ondersteuning belangrijk. Omdat er geen dienst is die langdurige, individuele begeleiding aanbiedt, komt ook dat bij de woonbegeleiders terecht. Maar de tijd die de woonbegeleiders kunnen investeren in Solidair Wonen is ook beperkt. Daardoor ervaren woonbegeleiders dat bewoners onvoldoende individueel ondersteund kunnen worden.

WB 1: Geen enkele dienst geeft levenslange individuele begeleiding. Dus uiteindelijk komt dat toch bij ons terecht. Ge kunt dat niet volledig los zien. En ge probeert het wel zo minimaal mogelijk te houden, maar als ge voelt dat anders heel de boel ontploft moet ge.

(...)

Onderzoeker: Ze worden niet meer individueel begeleid?

WB 2: Dat was echt een probleem. We hebben dat gevraagd. Als ge ergens vraagt aan een dienst van kan iemand gewoon elke week zijn uurtje of om de twee weken zijn uurtje krijgen. Daar is geen enkele dienst die zich daar toe wil engageren.

(Interviewfragment, WB 1 en WB 2)

Om de beperkte mogelijkheden tot individuele begeleiding op te vangen, wil het CAW een ‘buddy-project’ opstarten. Er zullen vrijwilligers gezocht worden om op die manier aan iedere bewoner een ‘buddy’ toe te wijzen die voor individuele ondersteuning kan zorgen. Met dit project zal dus een poging gedaan worden om de solidariteit uit te breiden naar niet-bewoners.

“Er is ook een project ingediend voor een buddy-werking. Dat er iemand 0.2 voltijds zou zijn om een soort buddy-werking op te starten. Dat ge elk bewoner koppelt aan een buddy zodat die individuele begeleiding krijgt. Omdat de individuele begeleiding vanuit CAW na een tijd wordt stop gezet, hadden we het gevoel dat er iets nieuws moet komen. En dat er een soort buddywerking is waar bij ze terecht kunnen voor al hun vragen. Een vrijwilliger, iemand die op die manier ook zelf solidair wil zijn.” (WB 3)

De **stuurgroep**, tot slot, ondersteunt het gehele project. Ze gaat na of de fysieke staat van de drie huizen in orde is een blijft, volgt op of alle betalingen in orde zijn, bespreken het samenleven en de woonbegeleidingen. Verder leiden de leven van de stuurgroep kandidaat-bewoners voor en beslissen ze over de toewijzing van een kamer. Wanneer het project op bepaalde hindernissen botst (zie hiervoor het spanningsveld affirmatie – transformatie), wordt de aanpak van het project in de stuurgroep besproken. Dit vraagt een engagement van de betrokken organisaties. Zij krijgen geen subsidiëring voor hun inzet in het project. Binnen de organisaties wordt tijd vrijgemaakt vanuit een overtuiging voor het project.

“Het is niet echt mijn job als straathoekwerker, maar ik doe dat omdat ik dat project mee wil ondersteunen en ik wil dat dat blijft leven. Maar als niemand anders dat wilt doen, wie gaat het dan doen?” (WB 3)

“Want pas op, voor het CAW vraagt dat ook wel wat tijdsinvestering. Dat kost ons ook geld. Ge moet de huurcontracten allemaal opvolgen, ge moet die financiële kant opvolgen want wij moeten die huur innen. Die huizen moeten onderhouden worden, er moeten dingen vervangen worden, ge moet dat voorschieten. Dat vraagt ook heel wat praktische organisatie. En als dat dan echt nog meer gaat uitbreiden moeten wij daar ook middelen voor vrijmaken om daar iemand een stuk voor vrij te stellen om ook een stuk het administratieve en financiële op te volgen.” (IN 3)

5. Burgerschapspraktijken

Klassiek is solidariteit gebaseerd op burgerschap als status: het formeel lidmaatschap van een politieke gemeenschap geeft toegang tot allerlei (herverdelende) voorzieningen. In DieGem onderzoeken we hoe nieuwe vormen van solidariteit groeien uit concrete praktijken van burgerschap in de publieke ruimte. Deze kunnen een claim leggen op economische herverdeling, culturele erkenning of politieke vertegenwoordiging.

Doorheen het project formuleren zowel bewoners als initiatiefnemers en woonbegeleiders burgerschapsclaims. De claims van bewoners zijn gericht op hun individuele rechten en hun aanspraak op economische herverdeling op een hoger niveau. De burgerschapsclaims die de stuurgroep formuleert, hebben betrekking op het ganse project en de rechten van de bewoners.

Enkele voorbeelden van burgerschapsclaims die we bij **bewoners** terugvinden. In Sint-Niklaas hebben bepaalde inwoners, zoals personen die al twee jaar volledig werkloos zijn of die een leefloon ontvangen, recht op een gratis rol huisvuilzakken per jaar⁶. Eén van de bewoners wou die rol afhalen op het stadhuis, maar kreeg die niet omdat één van zijn medebewoners ook al een rol had verkregen. Hij heeft echter geijverd voor zijn eigen rol en heeft die ook verkregen. Een andere bewoner zocht en vond informatie over de onroerende voorheffing die de eigenaar van de woning moet betalen. Indien een eigenaar verhuurt aan een persoon met een handicap, kan die genieten van een vermindering van de onroerende voorheffing. Die vermindering moet worden doorgerekend aan de huurder. Het is dus de huurder die uiteindelijk geniet van het verminderd tarief⁷. De bewoner op wie deze regelgeving van toepassing is, heeft daarom de nodige administratie in orde gebracht. Tot slot een derde voorbeeld, toen de overeenkomsten van begeleiding en bewoning in twee solidaire woningen werden vervangen door overeenkomsten van tijdelijke bezetting, ging één bewoner zich daarover informeren bij de Huurdersbond: hij wou weten wat de verandering voor hem zou inhouden.

Deze burgerschapspraktijken hebben geen betrekking of directe impact op de interactie tussen de bewoners. Toch zijn ze een belangrijk gegeven. Enerzijds zorgt de stabiele woonsituatie dat bewoners groeien en hun eigen rechten gerealiseerd willen zien. Bewoners die zich in een gemarginaliseerde positie bevonden in de maatschappij, komen in een veel sterkere positie. Anderzijds is het financiële voordeel van samen wonen een belangrijke motivatiebron van bewoners om de solidaire woning te betrekken en daar een relatie opbouwen met hun medebewoners. Het is dus niet onwaarschijnlijk dat die motivatie en het engagement van bewoners zou afzwakken of wegvallen indien financiële voordelen verdwijnen.

Bij de **initiatiefnemers en woonbegeleiders** vinden we ook burgerschapspraktijken. Met het gehele project Solidair Wonen willen ze immers een woonoplossing creëren voor diegenen die hun grondwettelijk recht op wonen anders moeilijk of niet gerealiseerd zien. Ze kiezen er expliciet voor om zich in te zetten voor de woonsituatie van zowel kwetsbare Belgen als vluchtelingen met een wettig

---

⁶ <http://www.sint-niklaas.be/leefomgeving/afval/gratis-huisvuilzakken>

⁷ De onroerende voorheffing is een jaarlijkse belasting op onroerende goederen.
<http://minfin.fgov.be/portail2/nl/themes/dwelling/property-tax/index.htm#L>

verblijfsstatuut. Door te kiezen voor etnisch cultureel gemixte huizen, investeren ze niet alleen in de woonsituatie van hun doelgroep, maar investeren ze ook in solidariteit in diversiteit.

Verder ijvert de omkadering ook voor het behoud van de rechten van bewoners op economische herverdeling. Sociale uitkeringen zijn afhankelijk van de gezinssamenstelling van de uitkeringsgerechtigde. Omdat de bewoners samen leven in één huis, zouden zij als samenwonende kunnen worden aanzien. Daardoor zou hun uitkering een stuk lager uitvallen. De initiatiefnemers hebben daar proactief op ingespeeld: er is van bij de start van het project onderhandeld met de betrokken diensten (OCMW, RVA, ziekenfondsen) om de bewoners het statuut als alleenstaande te laten behouden. De initiatiefnemers komen zo op voor de rechten van hun doelgroep wanneer die in het gedrang komen door bestaande regelgeving. Ze maken het project, haar doelstelling en de moeilijkheden waar het op botst zo ook kenbaar bij publieke diensten.

Eén van de bewoners kreeg op een bepaald ogenblik toch een verminderde uitkering. Hij stapte daarop op eigen initiatief naar zijn ziekenfonds om op te komen voor zijn volledige uitkering, met succes:

“Ik heb een keer een brief gekregen van de Bond Moyson, dus van de mutualiteit: ik moest aan iedereen hun inkomsten vragen. Ik ben met die brief terug naar de Bond Moyson geweest samen mijn contract ‘hier’. ‘Ah dat zit zo in mekaar?’ En dat is dan opgelost. Maar zo’n instanties, die weten dat niet, dat die bepaalde wetgeving begint goedgekeurd te worden. En dat zijn allemaal struikelblokken. Door in te wonen he... dat het opgelost kan worden.” (BW 3)

6. Bronnen van solidariteit

Wat zet mensen aan om te delen en te herverdelen? In de sociologische literatuur onderscheiden we vier bronnen van solidariteit: wederzijdse afhankelijkheid, gedeelde waarden en normen, strijd en ontmoeting.

Drie klassieke bronnen spelen een rol in het tot stand komen van solidariteit onder bewoners. Het samen wonen in één huis zorgt, ten eerste, voor herhaaldelijke ontmoetingen. In die ontmoetingen worden bewoners geconfronteerd met elkaar, elkaars cultuur en elkaars gewoonten en gebruiken. Interdependentie, vervolgens, speelt op twee manieren een rol: enerzijds zijn bewoners van elkaar afhankelijk om hun woning in orde te houden, anderzijds moeten ze door hun beperkte netwerk op elkaar terug vallen wanneer ze hulp nodig hebben. Als we kijken naar de derde bron van solidariteit, zien we dat bewoners aanvankelijk slechts een beperkt aantal waarden en normen delen. Het is voornamelijk het onderhandelen over verschillen en het bereiken van nieuwe gedeelde normen die van belang zijn in de bewonersgroep, die tot solidariteit leiden. Bewoners voerden, tot slot, nog geen gezamenlijke strijd die de onderlinge solidariteit op gang bracht of versterkte.

6.1. Ontmoeting

Volgens deze benadering ontstaan informele vormen van solidariteit uit toevallige kleine ontmoetingen. Door interactie en dialoog leren mensen elkaar beter kennen en begrijpen en groeit de tolerantie in de samenleving.

Ontmoeting is een eerste bron van solidariteit die van belang is in Solidair Wonen. Het is de bron waar van bij de start van het project sterk op is ingezet. Door het bewaken van de etnisch-culturele mix in huis, wordt ontmoeting tussen de bewoners met een verschillende achtergrond gecreëerd. Initiatiefnemers en woonbegeleiders doen dit vanuit de overtuiging dat de ontmoetingen die voortkomen uit het delen van een woning tot solidariteit onder de bewoners zal leiden.

Door herhaaldelijk ontmoetingen in huis worden bewoners meer bekend en vertrouwd met andere gewoonten en gebruiken, waardoor negatieve houdingen of vooroordelen vervagen en begrip en respect voor elkaar groeit.

“Nu in samen leven is dat toch weer een ander verhaal. Omdat wij zien, hier leven mensen in residentiële centra ook altijd samen met mensen van andere origine. En dan lukt dat wel. Maar dat zijn dan altijd ‘de goeie’ die wel met mensen rekening houden, die wel de taal proberen te spreken, die wel vriendelijk zijn. Dat hoort ge dan wel. Plus als ze samen leven met die mensen leren ze ook dat het mag om anders te zijn. Dat die mensen anders eten, dat die halal eten, dat die geen varkensvlees eten, dat die als het ramadan is een andere manier hebben om hun dag door te brengen en hun maaltijden te gebruiken. En dan ziet ge ook wel dat mensen daar toch minder en minder kritiek op beginnen hebben. Omdat ze dat toch niet echt als storend ervaren. Dat dat toch aanvaard wordt van die mensen. Dus doordat we dat in de groep ook zagen, vonden wij dat zeker het proberen waard om het ook in een kleinere context te doen. Want nu gaat het toch altijd maar om vier, vijf mensen.” (IN 3)

Solidair Wonen creëert ontmoetingen die wellicht niet zouden plaatsvinden als het project niet bestond. Het brengt de bewoners samen op één plaats, de woning, en het is op die plaats dat ontmoetingen tot stand komen.

“Ik denk dat het weinig waarschijnlijk is dat dat zou gebeuren. Want ge zijt daar niet altijd zelf naar op zoek, maar als u dat overkomt. Want het overkomt hen ook deels he. Ze kiezen hun medebewoners niet. Dus het overkomt hun. En dan gaan ze daar mee leren samen wonen. Maar uit zich zelf niet denk ik neen.” (WB 1)

“Terwijl voor de jongen van het VLOS is dat echt zo, het is een opstap, ze kunnen goedkoop wonen. Ze leren om niet alleen met mensen uit hun eigen kleine netwerk om te gaan, maar ze worden verplicht om er buiten contacten aan te gaan. En ik denk dat dat wel een verrijking is dat ze wel verplicht zijn, ze moeten met mij verder en ze moeten met onze cliënten [van het CAW] verder. En op dat vlak is er wel een verrijking denk ik.” (WB 2)

Herhaaldelijke ontmoetingen in huis en gezamenlijke activiteiten leiden niet alleen tot begrip en erkenning van elkaars (culturele) gewoonten, het versterkt ook de banden tussen de bewoners. Er groeit iets *“because you see each other every day”* (BW 5). Bewoners die al langer in een solidaire woning wonen, geven aan dat ze hun medebewoners niet meer louter als ‘buurmannen’ of huisgenoten beschouwen, maar zeggen dat ze vrienden worden of dat ze een soort familie beginnen te vormen.

Er zijn echter ook periodes waarin minder ontmoetingen plaatsvinden. Wanneer bewoners in conflict zijn met elkaar of wanneer de sfeer in huis niet goed zit, vermijden bewoners contacten met anderen (hier gaan we verder op in wanneer we plaats bespreken in sectie 7).

“De laatste maand zit ik veel op mijn kamer. En ik kook voor twee dagen. En als hij [medebewoner] niet thuis is, dan kook ik. Daarna ga ik naar boven. Ik heb daar een microgolf en alles. Ik moet niet naar beneden gaan om eten te maken. Misschien om de twee, drie dagen. De rest trek ik me niet aan.” (BW 6)

6.2. Interdependentie

Het cement dat een samenleving bij elkaar houdt, bestaat in deze visie uit het feit dat mensen er zich bewust van zijn dat ze van elkaar afhankelijk zijn door de doorgedreven arbeidsverdeling. Solidariteit groeit dan uit de nood aan interactie en coöperatie in een context van wederzijdse afhankelijkheid.

Het samen wonen in één huis brengt een onderlinge afhankelijkheid tussen de bewoners tot stand. In iedere solidaire woning leven vier of vijf bewoners samen. Willen ze op een aangename manier wonen, zijn ze op elkaar aangewezen.

“Ik had het idee dat met het project (...) is gekeken van als ge mensen van Belgische cultuur en mensen van een andere cultuur samen zet, dat dat een zekere vorm van solidair zijn met mekaar zou stimuleren. Maar ik denk niet dat dat vanuit cultureel standpunt komt. Maar vooral vanuit een menselijk standpunt van oké we wonen hier nu wel samen. Willen we vooruit, dan moeten we wel samen aan hetzelfde zeel trekken.” (WB 2)

Om de woning aangenaam en proper te houden, zijn bewoners afhankelijk van elkaar. Hoe medebewoners de woning onderhouden en in welke mate huishoudelijke taken vervuld worden, heeft een sterke impact op de sfeer in huis. Wanneer bewoners taken op zich nemen, wordt dat door anderen opgemerkt. Als het huishouden goed draait, zorgt dat voor een goede sfeer. Zo’n sfeer zorgt er dan weer voor dat een (spontane) taakverdeling beter stand houdt. Wanneer taken daarentegen niet worden opgenomen, is de sfeer veel minder goed en ontstaan daar vaak spanningen over, wat er weer voor zorgt dat bewoners zich (nog) minder geneigd voelen om hun steentje bij te dragen aan het huishouden. De eerste twee citaten hieronder zijn van bewoners uit eenzelfde woning waar het samen wonen heel goed verliep wanneer het interview plaatsvond. Het derde citaat is van een bewoner uit

een andere woning die op het moment van het interview op gespannen voet leeft met enkele medebewoners. In het verleden nam hij veel taken op zich, maar ziet daar nu van af.

BW 4: Maar nu is het heel goed. Omdat we elkaar goed kennen. En soms doe ik een taak van een andere bewoner als ik zie dat het ergens vuil is en ik een beetje moet kuisen. En als ik er niet ben, dan kuis iemand anders.

Onderzoeker: Het gaat vanzelf?

BW 4: Ja we zeggen niet 'dat is de taak van die man en van die man'. In het begin is dat een beetje moeilijk. Maar daarna komt alles in orde.

(Interviewfragment, BW 4)

"En ze weten wat betreft het vuilnis, ik zeg 'kijk de maandag moeten alle vuilniszakken in het kot staan, zodat ik ze kan wegzetten. En alle papier pak dat mee'. Met de kalender dan he, dan leg ik hun uit die dag de grijze vuilniszak. Kijk naar dat teken, vanonder staat de uitleg. En dat gebeurt ook soms een keer dat ze zelf beginnen. Dat ik nog naar kot ga 'die vuilniszakken zijn al weg?'. En dan 's anderendaags 'ah ja ik heb ze weggedaan he'. Ik zeg ah tof!" (BW 3)

"Ik heb daar nooit om gegeven om heel dat kot te kuisen. Maar nu ... het zit me wat tot hier. Dat betert wel weer hoor." (BW 6)

De bewoners zijn niet alleen afhankelijk van elkaar omdat ze eenzelfde woning delen die ze in orde moeten houden. Ze zijn ook op elkaar aangewezen voor ondersteuning in het dagelijks leven omdat hun netwerk vaak beperkt is. Omdat ze niet altijd bij anderen terecht kunnen dan hun medebewoners, moeten ze een beroep op elkaar doen. Vanuit die noodzaak ontstaat de wederzijdse ondersteuning en zorg voor elkaar.

"Ja ook vanuit die woonnood natuurlijk he. Ge kunt ook zeggen dat het project er voor heeft gezorgd dat ze van mekaar afhankelijk worden omdat ze hetzelfde huis huren. Ja ik denk dat ook wel. De ene kan inderdaad iets wat beter dan de andere, al is het de taal, orde op zaken stellen, als is het ja ..." (WB 3)

"Ze gaan heel rap voelen, verdorie, ik weet mijn weg zo goed niet. Maar BW6 die gaat dan mee met die gasten. Die weet dat allemaal: 'ik zal eens meegaan naar de politie', 'ik zal eens meegaan naar de belastingen', 'ik zal dat eens ...'. Terwijl ja ... wie doet dat anders? Vrijwilligers van ons? Maar ge kunt dat niet intensief doen. En zij wel he." (IN 2)

"Je moet wel. Als je geen geld hebt ga je niet op straat aan iemand vragen wil je me geld geven, ik zal het terug betalen. Je vraagt het aan iemand hier. Als ik iets niet kan, vraag ik het hier, bijvoorbeeld als ik dingen niet kon doen omdat ik moest werken, dan vroeg ik hier of iemand dat kon en dan deden ze dat." (BW 5)

"En ik denk ook wel doordat er meer mensen zijn met een kleiner netwerk, zijn ze een beetje op mekaar aangewezen en ik denk dat dat ook wel belangrijk is." (WB 2)

6.3. Gedeelde waarden en normen

Volgens deze visie is solidariteit geworteld in een collectief bewustzijn. Het gevoel van deel uit te maken van een culturele gemeenschap met gedeelde waarden en normen schept een solidariteit tussen hen die wederzijds gericht zijn op die gemeenschappelijke waarden en normen.

Niet alleen ontmoeting en interdependentie zijn bronnen van solidariteit in deze case, ook waarden en normen spelen op verschillende manieren een rol in het tot stand komen van solidariteit. Wanneer waarden en normen gedeeld worden, kan dat solidariteit bevorderen. Toch is dit geen must. Ook

discussie over en begrip voor verschillende – soms conflicterende – waarden en normen blijken van belang, net als waarden en normen van individuele bewoners.

De initiatiefnemers en woonbegeleiders zetten, ten eerste, in bepaalde mate in op een gedeeld waarden- en normenkader. Ze verwachten dat bewoners een bepaalde kijk op samen leven delen: ze moeten *samen* willen wonen en voldoende *sociaal* zijn. Bewoners moeten ook open staan voor mensen met een verschillende culturele achtergrond. Als er een kamer vrij komt in een solidaire woning, worden kandidaat-bewoners bevroegd en gescreend op die criteria.

“En wij bevragen dat ook: ‘wil jij met mensen van andere origine leven, want je weet die hebben een ander geloof, dat brengt andere gewoonten mee. Die hebben een andere eetcultuur. Die hebben een ander ritme, patroon.’ Dus dat wordt allemaal wel gevraagd. Maar de mensen die bij ons uit een centrum komen weten dat ook wel. Want als we iemand hebben die echt racistisch blijft in zijn denken, ook al moet die zich hier wel aanpassen, wij drukken daar op dat hier geen discriminatie mag zijn (...). Maar als die ergens in zijn denken zo blijft, dan kan die dat niet overbruggen om in een kleine gemeenschap te gaan wonen. Dus dat wordt ook heel duidelijk gemaakt. Ze moeten bereid zijn om met andere mensen samen te leven, want anders moet ge niet naar Solidair Wonen gaan, dat ook als een meerwaarde voor uzelf zien. En ge moet natuurlijk ook met mensen van andere origine willen leven. Want wij hebben geen één huis in Solidair Wonen waar geen mensen van andere origine zijn. Dus dat is ook wel heel belangrijk.” (IN 3)

Bij bewoners van één solidaire woning, waar het wonen op het moment van onderzoek heel goed verloopt, zien we dat het delen van waarden en normen daartoe bijdraagt. Zij scharen zich niet alleen achter de visie op samen leven die door het project naar voor wordt geschoven, maar geven aan dat ze ook dezelfde verwachtingen hebben en dat ze daarom goed kunnen samen wonen.

“Dat is niet aan iedereen besteed. (...) Ze moeten tenminste al de intentie hebben van samen in een groep te wonen. (...) En ze moeten in groep kunnen samen wonen. En een klein beetje sociaal voelend zijn.” (BW 3)

“Als er een kamer vrij is, dan zijn wij nieuwsgierig: wie zal er komen? We vragen ons dat af. We zeggen dan dat we hopen dat er iemand komt die vriendelijk is. Als het iemand is die niet sociaal is of die niet met andere mensen wil samen wonen, dan is het moeilijk. Als dat voor hem een probleem is, dan zal dat voor ons ook een probleem zijn. Daarom hopen we dan dat er iemand vriendelijk zal komen.” (BW 4)

“Hier loopt alles goed, wij komen overeen. Wij zijn allemaal rustig. Wij willen rust thuis. Voor hetzelfde geld komt er hier iemand in de plaats die altijd lawaai maakt, mensen meepakt en dan is het om zeep.” (BW 7)

In een aantal projectdocumenten lezen we verder dat duidelijke afspraken over het samen leven noodzakelijk zijn. De initiatiefnemers van Solidair Wonen legden enkele afspraken of woonregels vast in een huishoudelijk reglement. Sommige regels zijn een vertaling van meer fundamentele waarden zoals respect voor anderen in concrete richtlijnen voor het samen leven. Andere woonregels zijn praktisch van aard, zoals de regeling voor overdracht van sleutels en een verbod op huisdieren. De omkadering houdt heel sterk vast aan de waarde respect voor elkaar en voor andere culturen en de woonregels die daar uit voortvloeien. Ook bewoners benadrukken het belang van die waarde:

Art. 9: Respectvolle omgang met de medebewoners.

De bewoner dient zich in zijn contacten met de medebewoners op een correcte en respectvolle manier te gedragen. Dit houdt onder meer in dat de afspraken gemaakt door de bewoners en de begeleiders m.b.t. het vermijden van voor medebewoners storend gedrag (nachtlawaai, inbreuken op de privacy, verwaarlozing huishoudelijke taken e.d. ...) gerespecteerd dienen te worden.

Gezien de samenstelling van de bewonersgroep wordt geen enkele uiting van racisme aanvaard.

Pesten, verbale of fysieke agressie tegenover de medebewoners en diefstal in de woning wordt in geen geval aanvaard.

(Huishoudelijk reglement)

“Er hebben hier ook personen gezeten... ook een Belg en dat was een zuivere racist. Ik heb daar verscheidene malen met hem over gepraat, op hem ingepraat maar ...Tot ik naar het CAW geweest ben want dat kon niet, dat ging hier escaleren. En dat is gebeurd. En hij is overgeplaatst.” (BW 3)

“En met Belgische mensen is het heel gemakkelijk. Ze zijn vriendelijk tegen ons ja, ze zijn geen racist. (...) Dat is heel belangrijk. Een man die racist is kan niet met ons wonen hé. Dat zal altijd een probleem zijn.” (BW 4)

Over andere, meer praktische woonregels zijn woonbegeleiders veel pragmatischer ingesteld en wijkt men af van andere regels als dat de solidariteit onder bewoners ten goede komt.

“Er mag binnen niet gerookt worden en ze mogen geen huisdieren houden behalve goudvissen. Maar in één huis heeft er een gast vogels en dat verbindt mensen dan wel. Dus ge moet soms een uitzondering op de regel maken hé. Als dat lukt, dan lukt dat. En iedereen zorgt mee voor die vogels. Ik zou in mijn huis geen vogels moeten hebben. Als dat te veel tippert dan zou ik daar ambetant van worden. Maar als dat voor die mannen lukt dan is dat goed en dat verbindt. Iets om samen zorg voor te dragen. Dan is dat ook een vorm van solidariteit.” (WB 3)

Art. 16

Eén of meerdere overtredingen van het huishoudelijk reglement kunnen - afhankelijk van de ernst van de overtreding(en) - leiden tot eenzijdige beëindiging van het verblijf.

Dit op de wijze zoals beschreven in het contract: in regel door opzeg (met opzegtermijn) of in uitzonderlijke gevallen met onmiddellijke beëindiging (zonder opzegtermijn).

Onmiddellijke beëindiging van het contract door het VLOS (zonder opzegtermijn) kan toegepast worden in het geval dat de veiligheid en/of het welzijn van de medebewoners en/of het personeel in het gedrang komen.

(Huishoudelijk reglement)

Wanneer het gaat om concrete normen hoe men (samen) leeft, zijn er ook veel verschillen tussen bewoners. Dat staat solidariteit echter niet noodzakelijk in de weg. Hoewel verschillen regelmatig tot wrevel en conflict leiden, zijn ze ook een startpunt voor dialoog over elkaars gewoonten en elkaars cultuur. De rol van de woonbegeleiders is daarbij essentieel. Bewoners slagen er niet altijd zelf in om in dialoog te gaan. Woonbegeleiders brengen dan een gesprek op gang waarbij zij ertoe proberen te komen dat bewoners begrip opbrengen voor elkaars visie en dat ze naar elkaar toe groeien.

WB 2: En ja dat zijn zo van die kleine dingen. (...) Ze staan zo soms wel wat tegenover elkaar. En ik denk dat de rol is als begeleider, als die discussiepunten gebracht worden, om daar over te praten he. Zoals ge zegt van die afwas, ja waarom doet jullie dat niet? ‘Ah ja, met een vuile handdoek afdrogen laat soms meer vuil achter dan het af te spoelen met water’ Ja dat zou toch wel eens kunnen ‘ah ja’. En dan moet ge zelf niet meer afdrogen ‘ah ja’. Twee keer gewonnen.

WB1: ‘Maar dan hebt ge wel van die vieze druppels op uw glazen’ ‘ah ja’. Ja da’s een beetje geven en nemen ... Maar da’s in een gezin ook he.

WB2: Maar ‘t is inderdaad, ‘t is een beetje mekaar leren begrijpen.

Onderzoeker: En is dat dan jullie belangrijkste rol, dingen bespreekbaar maken in de groep?

WB 2: Ik denk dat wel.

WB 1: Ja dat denk ik wel.

(Interviewfragment, WB 1 en WB 2)

“Als er iets is, zeggen ze dat tijdens de vergadering. Als iemand dat direct tegen iemand anders zegt, dan is die misschien bang om problemen te krijgen. Bijvoorbeeld als ik vier of vijf vrienden op bezoek heb die komen eten. Als dat voor lawaai zorgt dan zeggen mijn buurmannen dat niet tegen mij omdat ze niet weten hoe ik zal reageren. Dus ze wachten tot in de vergaderingen en vertellen dan ‘vorige week ...’. En dan is de begeleider daar ook. Dan zeg ik ook ‘ok volgende keer zal ik er op letten’. Iedereen mag vrienden op bezoek krijgen, dat maakt niet uit. Maar gewoon met respect voor de anderen.” (BW 4)

Tot slot leiden ook **waarden en normen van individuele bewoners**, die dus niet gedeeld worden door alle bewoners, tot solidariteit. Waarden en normen die bewoners meedragen vanuit hun culturele achtergrond, zetten hen aan tot solidaire praktijken ten aanzien van hun medebewoners. Het solidair

samen wonen wordt bijvoorbeeld bevorderd doordat vluchtelingen-bewoners de waarde *respect voor ouderen* met zich meedragen. Daarnaast bestaat in de culturen van enkele bewoners ook de norm om niet alleen voor zichzelf te koken, maar ook voor vrienden, medebewoners, ... Deze waarde en norm zetten vluchtelingen-bewoners aan tot een verdraagzame en respectvolle omgang met hun Belgische, vaak oudere, medebewoners en tot het delen van voeding. De Belgische bewoners appreciëren dit, wat er weer toe bijdraagt dat ze hun medebewoners respecteren en waarderen en dat ze zich ook voor hen inzetten.

“Als dat [samen eten] gebeurt dan komt dat vooral uit de jongens van het VLOS. Zeker die Afghanen hebben wel die cultuur van kom zet u erbij en eet wat, vooral naar BW3 toe. En hij apprecieert dat wel. Ze verzorgen die daar wel hé. Een oudere man, een beetje alleen. Ze soigneren die daar wel. Maar zo echt specifiek we gaan hier een keer samen een feest organiseren dat denk ik niet. Maar er worden zo wel dingen gedaan vanuit cultuur en vanuit leeftijd. En ik denk dat ze dat wel bij elkaar heeft gebracht door dat zo wat te doen.” (WB 2)

“Wat mij wel opvalt is, als BW10 kookt of BW4 kookt of BW11 kookt he – en dat zijn wij als Belgen niet gewoon – die gaan van de eerste keer voor een gans leger koken. (...) En dan blijft dat staan he. En ze zeggen dan tegen ons van (...) ‘als je er van moet hebben, eet maar he’. Maar dat is een cultuur dat wij in België niet gewoon zijn.” (BW 3)

Een Afghaanse bewoner wijst er echter wel op dat er grenzen zijn aan de invloed van die waarde. Het respect voor ouderen is wel degelijk aanwezig in hun cultuur en dat maakt dat hij – samen met andere Afghaanse bewoners – verdraagzamer is ten aanzien van een oudere medebewoner, maar wanneer er problemen zijn, houdt dat geen stand:

“When you are having problems, respect and age does not help.” (BW 5)

6.4. Strijd

Solidariteit kan geworteld zijn in strijd. Samen ten strijde trekken leidt tot sterke vormen van lotsverbondenheid. Gezamenlijke inzet voor gelijke rechten schept een band.

De bewoners van Solidair Wonen hebben nog geen strijd gevoerd die tot onderlinge solidariteit heeft geleid. In één woning kenden de bewoners wel verschillende tegenslagen: in een deel van de woning heeft het gebrand, er was ook een inval door de politie en wooninspectie en door een hagelbui was een koepel in de keuken gebroken. Hoewel deze tegenslagen niet tot een strijd hebben geleid, hebben ze wel het ‘wij-gevoel’ onder bewoners versterkt.

*“Je ziet dat miserie de mensen wel samen brengt.”
(IN 1 – Happening Vrienden van VLOS)*

“Die gasten hebben wel al wat mee gemaakt he. Die brand en dan die inval en dan nu die hagelbui. ‘t Is toch altijd hun huis en ze staan er altijd wel samen voor. Ik denk dat dat ook wel wat solidariteit met zich meebrengt. Van jongens het is hier ons huis he.” (WB 2)

De woonbegeleider van de woning waar het samen leven het best verloopt op moment van onderzoek en waar de bewoners een vrij hechte groep wonen, is er wel van overtuigd dat de bewoners wel samen voor hun woning zouden strijden indien nodig. Tot nog toe was er nog geen conflict met de stuurgroep, maar moest dit zo zijn of moest Solidair Wonen gestopt worden, zouden ze samen voor hun woning ijveren:

“Ik denk dat zolang ze die begeleiding als begeleiding zien (...) en als het forum om van alles op te zeggen en te bespreken, dan kan dat moeilijk negatief zijn. Ik kom zelden met negatieve dingen ... Ik kan mij niet inbeelden dat ik al één boodschap heb moeten geven die door heel de groep negatief is ervaren. Het moment dat dat zal gebeuren, als die dat allemaal samen als iets negatiefs gaan ervaren dan zal dat ook naar mij terug komen, of naar [verhuurder].” (WB 2)

“Zoals met die inval van de politie, die waren daar allemaal. Ze trokken ook allemaal aan hetzelfde zeel op dat moment. En ik denk dat als daar iets mis is, of (...) als er morgen wordt gezegd ‘jullie vliegen morgen allemaal op straat, [verhuurder] heeft het gezegd’. Dan denk ik dat ze morgen wel eens met z’n vijven aan [verhuurder] haar deur zouden durven gaan staan. Terecht of niet terecht. Dat denk ik wel. Maar ‘t is inderdaad iets ... denk dat dat ook pas speelt op de moment dat ze zelf iets negatief ervaren hé. En tot nog toe is CAW gewoon de begeleidingsdienst en [verhuurder] de huisbaas. En ze doet die alle huisbazige dingen wel correct. Dus ... nog geen problemen.” (WB 2)

7. Plaats

DieGem werkt met de hypothese dat nieuwe vormen van solidariteit ontstaan uit praktijken op concrete plaatsen waar mensen van heel verscheiden culturele achtergronden (al dan niet gedwongen) nabij zijn. Op welke manier stimuleert plaats het ontstaan van innovatieve praktijken van solidariteit in diversiteit?

De drie solidaire woningen liggen in het centrum van Sint-Niklaas. De initiatiefnemers kozen bewust voor deze centrale locatie. De drie huizen geven zo een uitvalsbasis dicht bij de diensten waar bewoners beroep op doen: het openbaar vervoer (treinstation, buslijnen) en publieke diensten (stadhuis, OCMW, mutualiteit, politie, ...). Ook het CAW en VLOS zijn centraal in de stad gevestigd en het straathoekwerk is actief in hetzelfde gebied. Het centrum van de stad biedt, in tegenstelling tot meer afgelegen gebieden, ook kansen voor sociaal contact, zoals in het eerstvolgende citaat hieronder gesteld wordt. Maar ook het reële aanbod aan woningen dwingt het project ertoe om woningen in de stad te huren: grote herenhuizen zijn nu eenmaal (makkelijker) in het stadscentrum te vinden.

“Ja dat is eigenlijk belangrijk, sowieso voor ons publiek, onze mensen, thuislozen, daklozen. Omdat die doordat ze zo weinig middelen hebben, heel veel met het openbaar vervoer moeten doen. Dan moeten ze ook een goeie vertrekplaats hebben. En in Sint-Niklaas is er de markt en het station. En voor hen is dat eigenlijk de uitvalsbasis. Ook alle administratieve diensten zijn dichtbij zodanig dat er geen probleem is om er te geraken. Om geen groot obstakel te hebben. Ge hebt er niet echt een fiets voor nodig, ge hebt er geen auto voor nodig. Eigenlijk is dat ook om contact te hebben met mensen. Want als die mensen op den buiten wonen dan geraken die helemaal geïsoleerd he. Die kiezen daar ook eigenlijk niet voor. Ik heb de indruk dat mensen die echt op den buiten willen wonen niet naar Solidair Wonen gaan, die zoeken een woning tussen de koetjes en de kalfjes. Zo ken ik er weinig.” (IN 3)

“Ja het was overal dichtbij he, dat mensen rap overal naar toe kunnen gaan. Ja ‘dat is een bewuste keuze. Plus ja, die herenhuizen, buiten de stad vindt ge dat bijna niet. Maar ‘t is ook een bewuste keuze. ‘t is overal dichtbij, dat ze makkelijk naar de winkel kunnen, dat ze rap een straathoekwerker kunnen bereiken of ja rap naar het stadhuis kunnen, het VLOS is in ‘t stad, het CAW is in de stad.” (WB 3)

Enkele bewoners geven aan dat deze (centrale) ligging in Sint-Niklaas belangrijk is, niet alleen omwille van de bereikbaarheid van alle diensten, maar ook omdat ze zich daar thuis voelen:

“Wanneer ik in België aankwam in 2010 deed ik een asielaanvraag. Ik heb dan eerst in het asielcentrum van het Rode Kruis gezeten, ik heb daar ongeveer zes maanden gewoond tijdens de procedure. Daarna mocht ik naar een sociale woning gaan, in Waregem. Dan heb ik bijna vijf maand ongeveer in Waregem gewoond. En daarna liep mijn procedure af en dat was positief. En als je een positief antwoord krijgt, mag je wonen waar je wil. En dan ben ik naar Sint-Niklaas teruggekomen. Sint-Niklaas is mijn eerste plek.” (BW 4)

“Awel ja als ik een sociale woning kan krijgen. (...) Ge moet ook rekenen, ik ben van Sint-Niklaas, ik ken hier veel mensen. Ik kom hier buiten ik zit tegen de markt. Moet ik naar het station, ik zit naast het station. Het is allemaal niet ver hé. Ze kunnen zeggen ‘ge moet naar Koopcentrum⁸ gaan wonen’. Wat moet ik daar gaan doen? Ge moogt dat aan [woonbegeleider] ook vragen, ik woon daar graag.” (BW 6)

---

⁸ Een deel van het patrimonium van de Sint-Niklase Maatschappij voor Huisvesting ligt nabij het Koopcentrum (officiële benaming Waasland Shopping Center). Dit shopping center ligt uit het centrum van de stad op ongeveer 25 minuten van de Grote Markt en ongeveer 40 minuten van het station.

Figuur 1. Drie solidaire woningen in het centrum van de stad (*Stratenplan Toerisme Sint-Niklaas*)

Iedere solidaire woning creëert een gemeenschappelijke (woon)plaats voor een groep van vier of vijf bewoners. Die gedeelde plaats is essentieel om interactie tussen bewoners en onderlinge solidariteit tot stand te brengen. Door bewoners één woning te laten delen, creëert het project ten eerste ontmoeting tussen onbekenden. Iedere bewoner heeft in huis zijn eigen kamer, maar deelt de overige ruimten met zijn medebewoners. Door zich louter in huis te bewegen, treden herhaaldelijke ontmoetingen plaats, zeker wanneer de woning een eerder dwingende structuur heeft om elkaar tegen het lijf te lopen:

“In de Truweelstraat is de keuken apart van de living, maar in de Kokkelbeek zijn de keuken en de living in een L eigenlijk hé, één geheel. En dat zorgt voor dynamiek, want iedereen moet passeren. Als iemand niet in de keuken wilt in de Truweelstraat, ja gaat die gewoon via de living naar zijn kamer of gaat die gewoon de trap op en gaat die niet door de keuken of moet die niet in de living komen.” (WB 3)

De woning biedt bewoners ook kansen om samen activiteiten ondernemen: de leefruimten werden ingericht en elke woning heeft een tuin, een koer of een terras. We stelden eerder al dat de gemeenschappelijke ruimten niet noodzakelijk samen worden gebruikt en zelfs ontweken worden door bewoners. De keuken is echter een ruimte die ze allemaal moeten gebruiken en waar ook vaker samen tijd door wordt gebracht.

“En dikwijls ’s avonds in de week zitten we gezellig rond tafel daar in de keuken.” (BW 3)

“Ja want uiteindelijk wij zitten daar [eetplaats] bijna nooit. Meestal zitten wij in de keuken en het kan een keer gebeuren dat we hier [eetplaats] zitten. Dat we hier een spelleke spelen of als hier wat volk komt. Maar vooral in de keuken.” (BW 7)

Verder is de solidaire woning de plek waar ze samen zorg voor moeten dragen, waar ze elkaar en elkaars cultuur leren kennen en waar ze geconfronteerd worden met elkaars gebruiken en gewoonten, zelfs als ze elkaar niet dagelijks face to face ontmoeten (bv. afwas, rumoer bij bezoek). Dat dwingt bewoners om rekening te houden met elkaar en om in gesprek te gaan.

8. Leerprocessen

Leerprocessen op niveau van de betrokkenen (professionals en deelnemers) spelen een rol bij het tot stand komen van nieuwe vormen van solidariteit in diversiteit.

“Elke dag is een leerproces.” (WB 3)

In Solidair Wonen worden de interpersoonlijke praktijken door een verbindende dynamiek gekenmerkt en wordt dus een **sociale gemeenschap** onder bewoners tot stand gebracht. Het is opvallend in deze case dat de sociale gemeenschap niet vervalt in normerende dynamieken (rationele gemeenschap) en dat ze eveneens niet wordt omgebogen tot een publieke gemeenschap. De stuurgroep zelf handelt en spreekt wel als een publieke gemeenschap. Ze stelt de dominante woonvormen en regelgevende kaders in vraag en zoekt naar manieren om alternatieve, collectieve woonvormen te kunnen ontwikkelen (zie secties 5 en 9.5). De bewoners worden bij deze strijd niet betrokken. In het onderstaande citaat vertelt een woonbegeleider dat ze de bewoners in Solidair Wonen rust en stabiliteit willen aanbieden en dat hen betrekken in die strijd net het tegenovergestelde zou betekenen. Deze keuze weerspiegelt zich ook in de aanpak van de woonbegeleiders en de overige leden van de stuurgroep die sterk inzetten op verbinding, zoals we hieronder zullen toelichten.

“We proberen ze daar zo weinig mogelijk bij te betrekken omdat dat voor hen alleen maar onrust en onzekerheid meebrengt. Terwijl het nu net het tegenovergestelde is dat we proberen bieden, na jaren in onzekerheid, op straat, efkes in een opvangcentrum waar ge dikwijls ook maar drie tot zes maand moogt verblijven. Alles is beperkt in tijd. Ge wilt efkes die rust bieden en die zekerheid en wat perspectief geven. En omwille van heel die onenigheid daarrond, zouden we ze opnieuw in onrust brengen. En dat is eigenlijk niet de bedoeling.” (WB 1)

Het is het delen van een huis dat een **gemeenschappelijkheid** tot stand brengt tussen een groep bewoners die aanvankelijk weinig of niets deelden. In (en rond) de zorg voor het samen wonen ontstaan heel wat verbindende activiteiten. Sommige van die praktijken komen spontaan tot stand, anderen op initiatief van de stuurgroep. We gaan eerst in op de activiteiten die gewoon verbonden zijn met het samen leven in één huis, daarna bekijken we dynamieken waar de professionele omkadering op inzet.

In de sectie over interpersoonlijke praktijken, gaven we al voorbeelden van **activiteiten die bewoners samen ondernemen** en die de onderlinge banden versterken, zoals samen televisie kijken of samen barbecueën. Koken en eten zijn belangrijke verbindende schakels in het dagelijkse leven. Terwijl andere activiteiten en ruimten in huis vermeden kunnen worden, moet iedere bewoner wel gebruik maken van de keuken en moet iedere bewoner eten. Voeding en koken zijn ook voor iedere bewoner – onafhankelijk van zijn/haar culturele achtergrond – herkenbaar en vertrouwd. Bewoners worden met elkaars kook- en eetcultuur geconfronteerd en gaan ook samen koken. Een Afghaanse bewoner leert zijn Belgische medebewoner bijvoorbeeld welke kruiden hij gebruikt voor het bereiden van schapenvlees, de Belgische bewoners leert hem op zijn beurt ‘Belgische soep’ maken.

Niet alleen deze dagdagelijkse activiteiten verbinden de bewoners, ook hun maatschappelijke kwetsbaarheid hebben ze gemeenschappelijk. Maar hoewel alle bewoners zich in een kwetsbare situatie bevinden, is de achtergrond van die kwetsbaarheid verschillend (zie p. 13). De **confrontatie met die andere vormen van kwetsbaarheid** zet bewoners aan tot reflectie over hun eigen positie in de samenleving en die van hun medebewoners. Ze beschouwen hun eigen positie niet langer als enige

of de meest kwetsbare, maar zien dat ook anderen in een moeilijke situatie leven. Zoals hieronder in beide citaten verwoord, krijgen bewoners meer inzicht in elkaars moeilijkheden en brengen ze meer begrip op voor de situatie van medebewoners.

“Het gaat ook om zich proberen in te leven in de ander zijn leven, begrip krijgen voor hoe dat is. Of om begrip te krijgen in een moeilijke situatie, die ruimer is dan wat er hier in België is. Want ik hoor wel soms mensen zeggen ‘ja maar ja, die heeft nog altijd erge nachtmerries, ik hoor die soms wel roepen. Maar ja als ge weet wat die heeft meegemaakt in zijn land’. Omdat die dan ook begint te vertellen van wat dat is een oorlog. En uw familie moeten achterlaten en uw kinderen die daar nog zijn en zo. Ge krijgt ook een soort begrip dat toch wel ruimer gaat dan gewoon maar dat praktische samen leven in een huis. Maar ook begrijpen van hoe moeilijk dat dat voor mensen moet zijn om ergens anders te leven. Om te proberen denken ‘wat zou dat zijn moest ik zo in Afghanistan ineens op de grond zitten rond een kom waar ze uit eten. (...) Zou ik dat kunnen? Zou het dan ook niet plezant zijn als ik aan een tafel of op een stoel kan zitten met mijn potje op een vuur’. Ja dat proberen te doen. Dat ontwikkelt toch wel een solidariteit met elkaar.” (IN 3)

“Ik denk nog altijd dat het samenbrengen van verschillende culturen en verschillende problematieken wel belangrijk is. De ene kan zeggen ‘ik heb wel zes maand op straat geleefd’. En de andere kan zeggen ‘ik kom uit de oorlog’. En nog een andere kan zeggen ‘ja maar ik ben tien jaar verslaafd geweest en ik probeer er nog altijd van af te komen’. En ze leren eigenlijk ook wel een beetje hun eigen problematiek te minimaliseren. Minimaliseren daarom niet maar toch wel een beetje minder van boven te zetten en hun ogen open te doen van er zijn nog ergere situaties of er zijn nog andere situaties. En die mens doet toch ook maar verder dus kan ik dat ook. En ik denk als ge vijf daklozen samen zet, ja ze zijn allemaal dakloos geweest hé. En er is ook wel wat verschil maar het is soms ook wel goed om eens die extremen te zien. Ze zijn misschien wel zes maand dakloos geweest maar ze hebben nog altijd hun moeder die in België woont of een zus waar ze toch af en toe eens naar toe kunnen. En die die uit oorlogsgebied komt, die heeft...” (WB 1)

Ook een Belgische bewoner geeft bijvoorbeeld aan dat hij zelf is opgegroeid in een welgestelder milieu, maar dat hij door een aantal gebeurtenissen in armoede is beland. Daardoor kijkt hij nu anders naar mensen in armoede en zegt hij ook meer begrip te hebben voor die situatie.

Enkele woonbegeleiders en initiatiefnemers zien ook dat de confrontatie met allerlei vormen van kwetsbaarheid bewoners aanzet om iets aan de eigen situatie te veranderen. Voor de Belgische bewoners, die vaker al een lange tijd armoede en sociale uitsluiting ervaren, kan dit een stimulans zijn om weer actief te worden in de samenleving. Voor de vluchtelingen kan de confrontatie met kwetsbare Belgen een stimulans zijn om het leven in België op te bouwen en niet bij de pakken te blijven zitten.

Zoals we hier boven stelden, komen er ook verbindende dynamieken tot stand door het handelen van initiatiefnemers en woonbegeleiders. Door kwetsbare personen te laten samen leven in een solidaire woning, creëren ze, ten eerste, een plaats waar **integratie** van zowel de Belgische als vluchtelingenbewoners op een ongedwongen manier vorm kan krijgen. De bewoners worden niet alleen deel van de bewonersgroep, maar kunnen ook (opnieuw) deel uitmaken van de bredere samenleving. De Belgische bewoners ervaren dankzij Solidair Wonen dat ze zich opnieuw in een volwaardige woonsituatie bevinden nadat zij vaak een tijd in de marge van de samenleving leefden en enige tijd verbleven in een opvangcentrum en/of op straat leefden. Voor de vluchtelingenbewoners wordt de solidaire woning bovendien gezien als een plaats waar ze op een meer dagdagelijkse wijze kunnen ‘inburgeren’. Het is een plek waar ze kennis kunnen opdoen die ze kunnen gebruiken in de samenleving. Begeleiders en initiatiefnemers zijn van mening dat integratie niet iets is dat je op de schoolbanken moet leren, maar dat je moet ervaren in het dagelijks leven. Daarmee zetten ze zich duidelijk af tegen een meer schoolse aanpak van inburgering waarbij nieuwkomers zich door middel van cursussen etc. moeten integreren en waarbij de norm van wat er moet worden geleerd erg strikt wordt vastgelegd. In de plaats daarvan zien ze integratie als een verbindende, alledaagse praktijk in contact met anderen, door in huis Nederlands te oefenen, door elkaar wegwijs te maken in het

hulpverlenings- en dienstenaanbod, door gebruiken en gewoonten in het dagelijkse leven te leren kennen, ... Ook kleine beslommingen leren nieuwkomers op deze manier, zoals het moeten betalen voor bepaalde diensten of voorzieningen als verwarming (WB 3). De initiatiefnemer in volgend citaat argumenteert dat je die dingen niet verplicht kan aanleren. Als vluchtelingen dit in de realiteit ervaren, is dat veel zinvoller. Ook een van de Belgische bewoners geeft in het tweede citaat aan dat samen wonen een goede manier van integratie is.

“Ze zijn veel meer klaar voor onze maatschappij. Dus het is zeker en vast zo. Tussen dat ze er aan beginnen en dat ze na twee jaar weggaan hebben ze wat meegemaakt hé. Dat is de praktijk van de inburgering. ‘Inburgering’, verplicht kunt ge dat niet. Maar als ze leren samen leven dan weten ze allemaal kleine dingetjes. Dus dat dagritme en die interesses die anders liggen. En feesten ook, die hoogdagen bij ons en bij hen. Bij die Afghanen is dat echt een familiegebeuren he. En hier ja, dat is weggaan.” (IN 2)

BW 3: Natuurlijk dat zijn nu drie verschillende culturen. En daar had ik in het begin wel moeilijk mee. En ik vind wel dat zij zich ook wel beetje moeten aanpassen als ze willen integreren in België. En voor hen is dat een zeer goeie oplossing om integratie te doen.

Onderzoeker: Bedoel je om hier samen te wonen met twee Belgische mannen?

BW 3: Ja, wij kunnen hen ook meer bijbrengen. Ook naar Nederlandse taal toe. Als wij samen in de keuken zitten, dan praten wij zoveel mogelijk Nederlands.

(Interviewfragment, BW 3)

Nederlands is, zoals ook in bovenstaand citaat aangehaald, een belangrijke schakel van integratie die in de solidaire woningen aan bod komt. Zoals eerder geschetst (sectie 3), bewaakt de stuurgroep de groepssamenstelling in de drie woningen om die etnisch-cultureel divers te houden. Ze creëert daarmee de gemeenschappelijke nood om Nederlands te oefenen in huis. Bewoners hebben immers verschillende moedertalen. De bewoner in het tweede citaat getuigt dat bewoners niet met elkaar kunnen praten in hun moedertalen, maar wel in het Nederlands. Ook in de omgang met taal vinden we dus een verbindende dynamiek door toedoen van de stuurgroep.

“Hier hebt ge dat conflict jong tegenover oud en dus dynamisch tegenover meer teruggetrokken. En dan taalproblemen. Maar die zijn er eigenlijk minder. Want iedereen spreekt Nederlands. Nederlands is de common language.” (IN 1)

“Als iemand uit Azië komt, dan kan hij niet in zijn eigen taal praten hé. En hij kan ook mijn moedertaal niet dus wij hebben het Nederlands. We hebben het Nederlands dus dat is goed.” (BW 4)

Het samen bezig zijn met de Nederlandse taal, maar soms ook met andere talen zoals in het citaat dat volgt, brengt bewoners bij elkaar. Het is in interactie met medebewoners dat bewoners hun talenkennis aanscherpen. Dat sommige bewoners het Nederlands nog niet helemaal machtig zijn, zet anderen er ook toe aan om die medebewoner te helpen (bijvoorbeeld helpen bij studeren, zoals beschreven in sectie 4).

“BW6 kent geen andere talen. Maar die vindt dat wel leuk om wat woorden te leren. Dan zit die soms met BW2 wat Engels te leren of ook wat Nepalees. Op zich is dat wel geestig. Dat was in het begin al zo. Ja die groeien naar mekaar toe. En ze proberen zo wat elkaar te zoeken.” (WB 3)

Sommige bewoners houden sterk vast aan het spreken van Nederlands en verlangen van hun medebewoners dat ze altijd – ook onderling als ze een gemeenschappelijke moedertaal hebben – Nederlands praten. Omdat de meeste bewoners en alle drie de woonbegeleiders pragmatisch omgaan met taal, ontstaat er echter geen normerende dynamiek. Voor hen is ‘Nederlands praten’ geen te volgen regel. Ze stimuleren het oefenen van de taal wel, maar praten wanneer nodig ook in het Frans

of Engels met bewoners, bijvoorbeeld als ze een meer emotioneel geladen gesprek voeren met een van de bewoners:

“Als ik een woonvergadering doe, af en toe gaat dat er in het Engels aan toe. Als dat echt over gevoelens gaat. Zoals (bewoner) had echt moeilijkheden met (BW 6) zijn gedrag. Dan zeg ik ‘praat in het Engels, dat is makkelijker voor u’. En dan zei [BW 6] ‘praat in het Nederlands’. Die was ook zat toen, ik heb gezegd ‘ga weg, ga naar uw kamer’.” (WB 3)

Een mogelijke keerzijde van het erg inzetten op de verbindende dynamieken en het stimuleren van het samen leven als een sociale gemeenschap is dat **conflicten** worden geweerd. In Solidair Wonen is dat echter niet zo. Conflicten worden niet als problematisch ervaren of snel onder de mat geveegd, maar gezien als “(...) een kenmerk van groepen die samen leven, die uiteindelijk altijd opnieuw compromissen moeten sluiten en opnieuw... En soms zal die bom wel eens barsten en uiteindelijk gedijt dat terug” (WB 3). Conflicten worden aangegrepen als startpunt voor dialoog om zo tot een gedeelde oplossing te komen (zie ook 9.3). We gaven eerder in het rapport aan dat verschillende woongewoonten en – verwachtingen van bewoners meer dan eens botsen. Bewoners gaan dan – al dan niet onder begeleiding van woonbegeleiders – op zoek naar manieren om die spanningen weg te werken.

Conflicten worden regelmatig op een woonvergadering besproken als bewoners er niet in slagen dit zelf uit te praten omdat ze bijvoorbeeld te kwaad zijn om tot een oplossing te komen of omdat de manier waarop ze met elkaar spreken ‘onbeholpen’ kan zijn (WB2). De woonbegeleider begeleidt dan het gesprek en zoekt samen met bewoners naar nieuwe afspraken (bijvoorbeeld over nachtlawaai, taakverdeling, ...) die de groep gemeenschappelijk draagt en waar iedereen zich in kan vinden. Woonbegeleiders geven, als onderdeel van de begeleiding, ook tips over het communiceren:

“(...) bij het merendeel van het cliënteel dat ik ken dat er nu zit, zou de manier waarop zaken gezegd worden soms nogal onbeholpen kunnen zijn. En die begeleiding dat is toch ook wel hoe ge dat moet zeggen.” (WB 2)

Woonbegeleiders zijn zich er anderzijds ook van bewust dat ze zelf niet altijd aanwezig (kunnen) zijn in de woning en dat bewoners dus ook zelf onenigheden moeten aanpakken. Ook vanuit dat perspectief ondersteunen ze bewoners in het ontwikkelen of versterken van vaardigheden om conflicten te bespreken.

“(...) Op die manier probeer ik ook wel mensen zelf aan te zetten tot het brengen, uiteindelijk, naar mekaar toe. Ja wat ze zelf zouden moeten doen als wij er niet zijn moeten ze het ook doen he. En ... ja ik hoop dat dat uiteindelijk dan ook wel volgt. Dus ook daar is mede een onderdeel van de opdracht.” (WB 1)

Botsingen ontstaan, zoals gezegd, vaak naar aanleiding van alledaagse dingen. Dat bewoners ook zonder woonbegeleider conflicten kunnen oplossen of vermijden door het samen leven te leren organiseren, toont volgend citaat aan. In een van de woningen maakten ze afspraken over het gebruik van de diepvriezer:

“Uiteindelijk hebben ze mekaar aangeleerd van kijk dat is onze diepvriezer, dat is gezamenlijk. Maar dat stukje is van u, dat stukje is van u, dat stukje is van u, en dat stukje is van u. Zodanig dat ze niet in mekaars stuk zitten. Want dan is het van ‘gij hebt mijn gerief opgegeten’ of ‘gij hebt dat verlegd’ of gelijk wat. Iedereen heeft zijn compartiment. Daar zijn ze zelf opgekomen.” (WB 1)

9. Solidariteit in spanningsvelden

Daar waar innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit ontwikkeld worden, ligt de betekenis, de vorm, de inhoud en de oriëntering van die solidariteit nog relatief open. We zien minstens zes spanningsvelden waarlangs solidariteit concrete invulling kan krijgen. De concrete context, het hier en nu, bepaalt steeds opnieuw mee welke specifieke posities op deze spanningsvelden de invulling van solidariteit meekrijgt. Maar ook beleidsmaatregelen en professionele interventies kunnen de positionering van plaatsgebonden vormen van solidariteit in diversiteit op die spanningsvelden faciliteren.

9.1. Universalistisch - particularistisch

Iedereen kan in principe deel uitmaken van solidariteitsmechanismen. Is dat het geval dan spreken we over een universele invulling van solidariteit. Blijft de solidariteit beperkt tot specifieke groepen op basis van kenmerken zoals afkomst, gender of leeftijd dan spreken we van een particularistische invulling.

Solidair Wonen genereert solidariteit in bepaalde bewonersgroepen. Het project zet daarbij in op universalistische solidariteit: het streeft een bewonersmix na en selecteert niet op basis van etniciteit, leeftijd of (recenter) geslacht. Toch krijgt het project een particularistische invulling. Niet iedereen kan deel uit maken van een bewonersgroep. De stuurgroep van het project beslist over de toekenning van een kamer aan kandidaten. Ze baseert zich daarbij op een aantal selectiecriteria: het inkomen, de motivatie om samen te wonen, openheid naar andere culturen en de nodige vaardigheden om in groep te leven. Het project staat niet open voor al wie een woonneed ervaart, maar enkel voor wie in gemeenschap kan en wil leven. Daarmee sluit het project ook bepaalde mensen uit.

Allereerst wil Solidair Wonen een goedkope woonformule creëren voor zij die door financiële redenen geen reguliere huurwoning vinden. Het project kan echter geen gratis woning aanbieden en heeft de vergoedingen van de bewoners nodig om het project te kunnen verder zetten. De stuurgroep vereist daarom ook dat bewoners een inkomen hebben. Het inkomen mag onzeker zijn, maar de bewoner moet mogelijk zijn om zijn vergoeding te betalen. Hoewel Solidair Wonen een stabiele woonst wil aanbieden, kan een bewoner niet blijven wanneer zijn betalingsmogelijkheid wegvalt. Er wordt wel steeds naar een oplossing gezocht, zoals een afbetalingsplan van gemiste betalingen indien mogelijk of een herhuisvesting als verdere betaling onmogelijk wordt.

Deze vereiste om een inkomen te hebben, betekent ook dat alleen vluchtelingen die een (tijdelijk) verblijfsstatuut hebben en dus een inkomen kunnen krijgen of verdienen, kunnen instromen in de solidaire woningen:

“Dus het zijn eigenlijk vluchtelingen, maar wel vluchtelingen met papieren. Dus het zijn geen mensen zonder papieren. Omdat ze eigenlijk een inkomen moeten hebben om in dat huis te kunnen wonen” (IN 1).

De woonnood mag, zoals eerder gesteld, niet de enige motivatie zijn waarom kandidaten willen instappen in het project. Vanuit de stuurgroep worden naast de woonnood dan ook enkele andere selectiecriteria gehanteerd om uit te maken wie een solidaire woning kan betrekken: kandidaat-bewoners moeten bereid zijn om ‘samen te wonen’. Ze moeten ook open staan voor mensen van andere culturen en willen wonen in een etnisch cultureel gemixte setting. Racisme wordt niet toegelaten en is een belangrijk selectie criterium voor Solidair Wonen. Deze twee voorwaarden hangen sterk samen met het spanningsveld ‘onderhandelbaar – niet onderhandelbaar’. We gaan er dan ook in de volgende sectie (9.2) verder op in.

Tot slot moeten bewoners niet alleen *willen* samen wonen, ze moeten ook *kunnen* samen wonen. Daarom wordt gekeken of de kandidaat-bewoners voldoende sociale vaardigheden hebben om in groep te kunnen samen leven en wordt een inschatting gemaakt of een nieuwe bewoner binnen de bestaande groep zou passen.

“En de drie andere organisaties die leiden dan mensen toe naar die woning. Die zien of die overeen gaan komen. Dat er niet iemand met autisme is ofzo. Dus het doorwijs- of het verwijscriterium naar Solidair Wonen is dat het mensen zijn die niet graag op zichzelf zijn, die nood hebben aan mensen rond zich, die een beetje sociaal zijn. En die een huisvestingsnood hebben. Die huisvestingsnood moet er zijn maar dat mag niet het belangrijkste zijn. Het moet ook tegelijk de wil zijn om samen met mensen te wonen. Dus ja ... die normale capaciteit hebben tot omgang met andere mensen.” (IN 1)

“Ook al paar keer mis geweest met bepaalde mensen die er totaal niet in pasten he. Soms is het echt zo ja (...) die gast staat op straat en er is toevallig een plaats en we schuiven die er in. Maar dat het dan eigenlijk niet echt klikt met die andere bewoners. En dat kunnen we nu meer inschatten. (...) We moeten echt wel iemand in een bepaald huis zetten die erin past. Past die er niet in, ja dan is dat helaas ... Op die manier kunt ge wel spreken van bepaalde uitsluitingscriteria. Maar anders kunt ge het niet volhouden.” (WB 3)

Als na een tijd blijkt dat een bewoner niet past in een groep en het samen wonen niet mogelijk blijft, wordt de groepssamenstelling aangepast. Er wordt dan gezocht naar herhuisvestingsmogelijkheden:

“Het kan soms dat we mensen toeleiden die helemaal niet geschikt zijn voor die woning. En soms weet ge dat op voorhand van misschien gaat het hier wel fout lopen. En soms weet ge dat helemaal niet op voorhand en dan komt dat gewoon op uw weg. En dan moeten we kijken van zijn er verschuivingen mogelijk binnen de woningen? Zo weinig mogelijk. Maar soms is het noodzakelijk” (WB 1)

9.2. Onderhandelbaar – (niet)onderhandelbaar

Dit spanningsveld gaat over de mate van dwang die uitgeoefend wordt om solidariteit te genereren. Is solidariteit het gevolg van een spontane, vrijwillige handeling of van dwingende sociale verwachtingen of dwang door overheidsinstellingen of andere formele instituties?

De solidariteit die in Solidair Wonen tot stand komt, kent een gedwongen karakter. Solidariteit is naast wonen immers een tweede doelstelling van het project. Wie niet solidair wil samen wonen, krijgt geen toegang tot een van de solidaire woningen.

Dit wordt onder meer vertaald in het huishoudelijk reglement dat stelt dat ieder zich respectvol moet opstellen ten aanzien van medebewoners en woonbegeleider en dat racisme in geen geval wordt aanvaard (zie ook sectie 6.3). Die regel, die solidariteit moet mogelijk maken, is niet onderhandelbaar. Wie zich er niet aan houdt, kan niet in de solidaire woning blijven wonen. De stuurgroep tilt zwaarder

aan het niet willen samen wonen dan aan het niet (tijdig) betalen van de woonkosten. Zoals volgend citaat aangeeft, is het afdwingen van *solidair samen wonen* juridisch niet makkelijk bij een huurcontract:

IN 1: En we hebben dat al moeten doen he. Iemand die echt al maanden niet betaalt, of die het bont maakt of anderen terroriseert of altijd zat is en dit en dat. Dat is trouwens in de Collegestraat al gebeurd.

O: En dat was dan het niet betalen of het overschrijden van het

IN 1: ... van het reglement. Maar een vrederechter, die kijkt niet naar dat reglement. Die zegt dat is een huurder en ik moet het evenwicht tussen huurder en verhuurder nagaan.

O: Is er één iemand of al meer dan één uitgezet?

IN 1: Twee ... In de Truweelstraat en in de Collegestraat. Maar dat was echt bont. Die begonnen te vechten en niet betalen en vechten en ...

O: Twee keer dezelfde combinatie, die twee mannen dat zijn uitgezet?

IN 1: Combinatie van. Maar voor het betalen... tot daar toe, dan zeggen ze kijk betaal dan af en zo... omdat ze begeleiden he. Maar het was echt grensoverschrijdend gedrag ...

O: Dus het was vooral het gedrag dat dan de doorslag heeft gegeven?

IN 1: Ja

(Interviewfragment, IN 1)

Toch wil de stuurgroep kunnen ingrijpen als één van de bewoners het samen leven ondermijnt. Dit speelde mee in de beslissing om de huurcontracten met bewoners om te zetten in overeenkomsten 'ter bede'. In die overeenkomsten kunnen bepaalde voorwaarden opgenomen worden en kan de stuurgroep makkelijker ingrijpen indien nodig.

Ook voor bewoners is respect voor anderen en geen racisme niet onderhandelbaar. Ook zij hechten daar belang aan. Eén bewoner geeft ook aan dit te hebben afgedwongen bij een medebewoner:

"Ik zei tegen hem jij mag content zijn dat je naar hier mag komen. Waarom wil jij nu uw leven hier stukgooien door racistisch te zijn? 'Ah ja dat komt uit mijn vroegere leven'. Ik zeg hetgeen dat vroeger gebeurd is, is vroeger gebeurd. Ik zeg nu is nu. En wat dat morgen komt dat zien we nog wel. En dat is mijn ingesteldheid. 'Ah ja ga maar mee met die vreemdelingen!'. Ik zeg tegen hem kijk als jij zo blijft he, dan ga ik verplicht zijn naar het CAW te stappen, naar de huisbazin te stappen en te vragen om u te verplaatsen." (BW 3)

Hoe het samen leven concreet moet worden vorm gegeven, is wel onderhandelbaar. In de sectie over waarden en normen als bron van solidariteit (6.3) toonden we al aan dat bewoners en woonbegeleiders onderhandelen over afspraken die gelden in huis. We gaven aan dat deze onderhandelingen zorgen voor meer begrip tussen bewoners en dat ze bijdragen tot solidariteit.

9.3. Consensus - conflict

Solidariteit kan bouwen op een sterke consensus in de visie over samen leven en samenleving. Solidariteit kan ook tot stand komen als er daar geen overeenstemming over bestaat.

Onder de bewoners en de stuurgroep leeft een consensus over het doel van het project: het creëren van betaalbare en aangename woongelegenheden. Over hoe te leven om dat aangenaam of solidair wonen mogelijk te maken, is veel minder consensus. Iedere bewoner heeft eigen gewoonten en verwachtingen en die verschillen leiden regelmatig tot conflict. Hoewel die conflicten tijdelijk spanning veroorzaken in huis, staan ze de solidariteit onder de bewoners niet in de weg.

Er ontstaan veelal conflicten over heel praktische zaken: schoonmaken, afwassen, lawaai veroorzaken, etc. Het zijn conflicten die eigen zijn aan samen wonen in groep en waarvoor altijd onderhandeld moeten worden:

“Er is altijd iets. In elk huishouden, in elk gezin of in elke groepswonen is er wel altijd iets. En ge gaat dat altijd krijgen. Er zijn niet altijd pasklare oplossingen voor he.” (WB 1)

“Ik denk dat dat een kenmerk is van groepen die samen leven. Die uiteindelijk altijd opnieuw compromissen moeten sluiten en opnieuw. En soms zal die bom wel eens barsten en uiteindelijk gedijt dat terug.” (WB 3)

Deze conflicten worden dan ook niet ervaren als problematisch, maar net als een kans om tot overleg te komen en om van elkaar te leren:

“En dan hebben die een inburgeringscursus gedaan, maar wat helpt dat? Hé, van vijf keer naar ... Neen ge moet eigenlijk in conflict kunnen zijn om te leren he. Het is maar uit die botsingen dat ge vooruit gaat. Dat er een stap vooruit is in samen leven. Als elk op zijn eilandje blijft... En dat kunnen ze daar niet met alle conflicten die er bij zijn he. Want in het begin hebben ze dat schoon voorgesteld op een PowerPoint hé. En goh dat zou tof zijn en dat zal gezellig zijn en dit en dat. Dat is niet altijd waar. Het is ook door conflict, door wat hier nu gebeurt.” (IN 2)

Om conflicten om te buigen in een positieve dynamiek, is de tussenkomst van de woonbegeleiders wel belangrijk. Bewoners komen er zelf niet altijd toe om hun mening te verwoorden en om uit een negatieve spiraal te komen en hebben nood aan een woonbegeleider om die gesprekken te begeleiden (zie ook sectie 8). Indien nodig kan die als ‘scheidrechter’ optreden en bewoners tot nadenken stemmen (BW 5). Op woonvergaderingen kunnen conflicten worden uitgesproken en wordt een oplossing gezocht. De aanwezigheid van de woonbegeleider biedt een zekere veiligheid omdat het conflict meteen kan worden opgevangen en goed besproken. Vanuit het overleg komen bewoners tot nieuwe afspraken waardoor het samen leven weer goed kan verder gaan.

“Dat de huisbewaarder zegt ik ben hier de enige die nog poetst. En dan gaan we rond tafel zitten, ok gij zijt juist geopereerd dus dat gij niet met emmer en dweil het risico gaat lopen dat ge gaat uitschuiven dat begrijp ik. Maar vegen kunt ge, gaat gij dan vegen? Ok. Die dingen die eigenlijk heel simpel op te lossen zijn, maar waar ze soms niet toe komen omdat ze kwaad zijn of omdat ze de energie niet hebben om uit hun kamer te komen of gelijk wat hé. Dat kunt ge wel oplossen door heel simpele afspraken te maken. Dat gebeurt dan ook.” (WB 1)

“Wij zijn met vijf. Een paar mensen zeggen ‘waarom moet de begeleider er zijn om iets uit te leggen? Als jij een probleem hebt, zeg dat direct tegen mij’. Sommige mensen zijn zo. Ze zeggen ‘als je een probleem ziet, zeg het mij direct. Als u dat doet, dan zal ik u antwoorden zonder probleem’. Sommige mensen zeggen ‘geen probleem als jij iets ziet en het niet direct wil zeggen. Dat mag ook’. Voor mij maakt het niet. Je mag mij direct zeggen als ik iets fout doe, ik zal direct zeggen ‘daarom dat heb ik dat gedaan maar sorry ik zal dat volgende keer niet meer doen’. Of als ik gelijk heb zal ik zeggen ‘ja ik heb dat gedaan maar niet om jou te kwetsen’. Maar voor de zekerheid is het beter om zoiets altijd in een vergadering te zeggen denk ik. Want je weet niet hoe de andere mensen zijn. Misschien zijn ze moe door het werk of zo. Je weet niet altijd hoe die persoon zal reageren.” (BW 4)

9.4. Economisch - cultureel

Dit spanningsveld gaat over waar die solidariteit precies betrekking op heeft. Gaat het over economische solidariteit en dus toegang tot of herverdeling van materiële hulpbronnen of gaat het (ook) over het erkennen en respecteren van culturele verschillen?

Solidair Wonen stimuleert in de eerste plaats culturele erkenning en wederzijds respect onder de bewoners. Hoewel het project ook economische voordelen wil bieden aan de bewoners door toegang tot betaalbaar wonen te verzekeren, wordt niet sterk ingezet op onderlinge economische herverdeling. De woonkosten moeten door de bewoners zelf worden gedragen. Als dat niet meer mogelijk is, kan het project dat verlies niet opvangen en wordt zoals eerder gesteld de bewoning gestopt.

De stuurgroep verlangt wel enige economische solidariteit ten aanzien van het project, in die zin dat de aangerekende woonprijzen minimaal boven de werkelijke huurprijs bij de eigenaar worden gelegd. Op die manier wordt een kleine buffer opgebouwd voor wanneer een kamer korte tijd leeg staat en het project geen inkomsten krijgt.

Bewoners zijn in zekere mate ook bereid om bepaalde spullen te delen in groep of te schenken aan de Solidaire Woning (zie sectie 4). Het gezamenlijk aankopen van nieuw materiaal is echter niet eenvoudig. Bewoners zijn niet altijd bereid om grotere kosten te dragen als ze daar later verlies aan kunnen leiden, ook al wordt dat wel van hen verwacht:

“Maar ’t is niet zo simpel. Wat doet ge als een wasmachine kapot is? Eigenlijk zouden ze dan moeten samen leggen om een nieuwe wasmachine te kopen. In de kringloopwinkel valt dat wel mee van prijs. Maar ja, wat als er iemand weggaat van de gasten? Die heeft bijgelegd, moet die dan zijn deel terug krijgen of niet? Dus zo van die dingen. Ge kunt wel solidair zijn maar iedereen is wel van dat is van mij, dat is van mij. Ergens toch op zijn eigen.” (WB 3)

9.5. Affirmatie - transformatie

Dit spanningsveld speelt op het niveau van de effecten van solidariteit. Solidariteit die integratie in een bestaande sociale orde veronderstelt, bevestigt bestaande sociale verhoudingen en maatschappelijke structuren. Solidariteit kan ook vorm krijgen op basis van een transformatie van sociale relaties en maatschappelijke verhoudingen.

De initiatiefnemers van Solidair Wonen zochten naar een woonoplossing voor kwetsbare groepen in Sint-Niklaas. Ze kozen voor groepswoningen omdat die formule de betaalbaarheid verhoogt, maar ook omdat ze geloven in de meerwaarde die het etnisch cultureel gemixt groepswonen betekent voor de bewoners. Deze twee doelstellingen vinden we niet even sterk terug bij de bewoners. Zij kiezen veel meer voor het goedkope dan voor het collectieve aspect van Solidair Wonen.

Met haar keuze om *collectieve* woningen te creëren, gaat het project in tegen de dominante Vlaamse woonorde die gericht is op individueel wonen. Woningen worden in Vlaanderen vrijwel steeds individueel gebouwd en verkocht. Mensen wonen individueel, gericht op het eigen gezin. Ook het

woonbeleid is sterk individueel gericht: gezinnen worden ondersteund wanneer zij individueel in hun woon nood voorzien (bijvoorbeeld via premies, fiscale voordelen of goedkope leningen).

Solidair Wonen gaat dus tegen deze woonorde in. Daardoor botst het op de bestaande regelgeving die evenzeer gericht is op individueel wonen. Gebouwen worden geclassificeerd als eengezinswoning of meergezinswoning en het statuut van bewoners is ofwel samenwonend ofwel alleenstaand. De formule ‘Solidair Wonen’ past niet in die reglementaire hokjes. In de praktijk wonen *alleenstaanden* in een *eengezinswoning*, maar de bestaande wetgeving laat dat niet toe. De stuurgroep wil dat regels worden aangepast en rekening houden met deze praktijk, zodat ook solidaire woonvormen een plaats krijgen in het wetgevend kader. Om het project te laten voortbestaan, wordt de stuurgroep echter gedwongen om zich in te schikken in de bestaande regels of om creatieve oplossingen te zoeken.

Terwijl andere woonvormen die afwijken van de individuele norm – bijvoorbeeld residentiële instellingen als ziekenhuizen of woonzorgcentra – geregeld zijn, heeft Solidair Wonen nog geen plek in de wetgeving:

“Ze kennen alleen eengezinswoningen of meergezinswoningen. En alle andere grote entiteiten dat is geregeld; een ziekenhuis, een bejaardentehuis, gevangenissen, kloosters. Dat is allemaal geregeld. Maar dit is eigenlijk iets anders, een nieuwe vorm.” (IN 1)

Volgens de regelgeving worden de solidaire woningen aanzien als *meergezinswoningen* (kamerbewoning), maar de fysieke staat van de woningen voldoet niet aan de kwaliteitsvoorschriften die daarvoor zijn opgesteld. Daardoor werd het voortbestaan van Solidair Wonen al meermaals bedreigd. In 2011 werd de eerste solidaire woning tijdelijk onbewoonbaar verklaard. Ook dit jaar werd een woning geïnspecteerd door Wonen Vlaanderen (Wooninspectie). De procedure die daaruit volgt loopt nog wanneer het onderzoek plaatsvindt. De aanklacht luidt dat er geen stedenbouwkundige vergunning werd aangevraagd om de woning tot een meergezinswoning te veranderen en dat de kwaliteitseisen voor kamerbewoning niet gehaald werden.

“Dus ’t is niet gemakkelijk. Dat eerste huis heeft de burgemeester (...) onbewoonbaar laten verklaren wegens een inbreuk op de Vlaamse Wooncode. Ja... we waren in opstart en er waren nog niet genoeg brandblussers. Wij wisten ook nog niet goed van hoe zit dat nu met die Vlaamse Wooncode. Blijkt dus dat ge in elke kamer een lavabo moet hebben en ... Uiteindelijk hebben we dat wel in orde gekregen. Maar ineens hing er wel een affiche ‘onbewoonbaar verklaard’. De bewoners wisten niet hoe of waar.” (WB 3)

Om het project te laten overleven, ging de stuurgroep in het verleden al op zoek naar manieren om zich in te schikken in de bestaande regelgeving. Voor één woning werd een stedenbouwkundige vergunning tot wijziging in een meergezinswoning bekomen, voor twee overige woningen werd een andere piste gekozen. Voor die woningen treedt het CAW op als hoofdhuurder omdat de woning dan aanzien wordt als ‘gemeenschapsvoorziening’ en er geen stedenbouwkundige vergunning nodig is.

Toch probeert het project ook om groeps wonen, zoals Solidair Wonen, mogelijk te maken en een eigen regelgevend kader te verkrijgen. Tijdens verhoren van betrokken partners door de Vlaamse Wooninspectie naar aanleiding van de controle in de Collegestraat, werd het project verdedigd. De stuurgroep blijft ook ‘Solidair Wonen’ als term gebruiken in plaats van de geijkte woordenschat als ‘meergezinswoning’ en ‘kamer verhuur’. De initiatiefnemers proberen ook druk uit te oefenen op het beleid. Er werd met het Sint-Niklase stadsbestuur overlegd en er werden meerdere stedenbouwkundige aanvragen ingediend waarin afwijking werd gevraagd van de bestaande regels

net omwille van het unieke woonkarakter. Op de vraag aan het stadsbestuur om ‘Solidair Wonen’ op te nemen in de stedenbouwkundige regelgeving, kreeg het project een negatief antwoord.

“De wet klasseert de woning namelijk als een meergezinswoning, met bijzonder strenge voorschriften inzake brandveiligheid, nooduitgangen en minimale oppervlakte per leefruimte. Daarmee hollen de wetten inzake ruimtelijke ordening achter de feiten – en vooral – achter de noden aan. Anno 2011 bestaan er namelijk heel wat verschillende, innovatieve vormen van samenwonen of samenleven, denk bijvoorbeeld aan zorgwoningen, beschut wonen, kangoeroewoningen,...”
(VLOSkran, 2011)

“Op de uitdrukkelijke vraag van het welzijnswerk om in de stedenbouwkundige verordening het begrip ‘solidair wonen’ in te schrijven, wil het stadsbestuur niet ingaan.”
(Projectvoorstelling Solidair Wonen, mei 2011)

Ook over de financiële implicaties van bewoners door het samen wonen, namelijk een vermindering van de uitkering door het statuut ‘samenwonende’ onderhandelden de initiatiefnemers bij de betrokken diensten. Daarbij werden wel steeds akkoorden bereikt, maar dit blijven ad hoc oplossingen voor de drie woningen en de specifieke bewoners, zonder dat dit kon leiden tot nieuwe algemene regels.

“En vandaar hadden we het idee van kijk, er staan ik weet niet hoeveel herenhuizen, oude herenhuizen leeg. Als we nu iedereen daar eens ... Zoals een kot waar iedereen een kamer heeft maar waar er een gemeenschappelijke badkamer, living en keuken is. Maar dat gaat niet volgens de Vlaamse Wooncode, als ge dan samen woont valt ge terug als samenwonende en niet als alleenstaande. Dan is [IN 1] beginnen onderhandelen omdat die heel veel volk kent, bij de RVA, bij het OCMW, bij de verschillende mutualiteiten ... Om te kijken van kijk stel dat die gasten samen wonen, kunnen die dan hun uitkering als alleenstaande behouden? Uiteindelijk hebben we dat wel kunnen behouden.” (WB 3)

9.6. Afstand-nabijheid

Dit spanningsveld gaat in op de ruimtelijkheid en de tijdelijkheid van solidariteit. Gaat het om solidariteit tussen mensen die zich dicht bij elkaar bevinden in tijd en ruimte? Of gaat het om solidariteit tussen mensen die zich op een zekere fysieke en temporele afstand van elkaar bevinden en die dus gemedieerd wordt door instituties die die fysieke afstand helpen overbruggen?

Solidair Wonen stimuleert in de eerste plaats solidariteit in het hier en nu: tussen vier of vijf bewoners die samen zijn in één huis. Sommige ex-bewoners blijven in contact, maar vaak ebben de relaties weg eens een bewoner elders gaat wonen.

“In het begin wel, als ze net weg zijn zullen ze nog op bezoek komen. Maar eens dat mensen, en zeker mensen die als doel hadden van uiteindelijk wil ik toch alleen gaan wonen, die laten los. Denk van de mensen uit deze huidige groep dat het wel eens zou kunnen dat dat wel is. Ge weet dat natuurlijk nooit. Ik hoor dat heel graag zeggen hier in de opvang ook ‘en wij gaan vriendinnen blijven voor het leven’. En dan ziet ge die twee, drie maand nadien terug ‘en heb je daar nog iets van gehoord’ ‘neen’. En ja een nood om iemand die ge ergens kunt vertrouwen en die wat in een gelijke situatie zitten. Maar denk dat dat even snel terug over is. Neen blijvend is het denk ik niet.” (WB 1)

Wat volgens deze woonbegeleider wel een bredere reikwijdte heeft en het hier en nu overschrijdt, is een verandering in houding van bewoners ten aanzien van andere culturen (zie eerste citaat hieronder). Andere woonbegeleiders en initiatiefnemers menen dat die ommekeer in houding vaak

beperkt blijft tot de specifieke medebewoner en dat vooroordelen en houdingen ten aanzien van andere culturen niet op grotere schaal worden uitgedaagd.

“Wat wel blijvend is, denk ik, is dat een deel van de vooroordelen weg zijn. En er zullen een aantal anderen in de plaats gekomen zijn misschien, die qua niveau of qua ernst lichter zijn. Dat denk ik wel. Niet meer zo veralgemeend.” (WB 1)

“Het is een beetje van ah ja, Marokkanen zijn lui en Turken zijn dit en ander zijn dat. Van iedereen is slecht, maar diene die bij mij woont, da's een goeie. Dus door het mekaar leren kennen, veranderen vooroordelen toch tenminste tot diegene die ze kennen, of hun vrienden die ze kennen.” (IN 1)

“En ik weet helemaal niet moest ge BW3 of BW7 of iemand anders uit die situatie halen, of dat die zijn achterliggend gedachtegoed daarrond veel veranderd zou zijn. Of dat die nu zou denken van ‘ah ja, eigenlijk was ik mis’. Eigenlijk is dat niet zo. Maar ik denk wel dat hij zoiets heeft van ‘BW10 is wel een toffe kerel’. En ‘BW11 is ook een toffe’. En ‘BW4 daar kunt ge nog tegen ...’. (...) Ik denk niet dat hun heel gezichtsveld op hoe dat de maatschappij in elkaar zit en over cultuur, dat dat zo sterk verandert. Maar door samen te leven met die mensen denk ik wel dat er een zeker respect naar die mensen ontstaat.” (WB 2)

De stuurgroep probeert op twee manieren de reikwijdte van het project uit te breiden. Ten eerste probeert ze de woonvorm ingang te laten vinden in het beleid (zie spanningsveld affirmatie – transformatie). Zo kunnen nieuwe solidaire woningen niet alleen in Sint-Niklaas ontstaan, maar ook elders. Daarnaast kan de stuurgroep met het buddy-systeem ook solidariteit op gang brengen tussen bewoners van Solidair Wonen en buitenstaanders die zich vrijwilliger willen inzetten voor het project en de bewoners.

10. Besluit

Solidair Wonen brengt in drie herenhuizen in het centrum van Sint-Niklaas drie bewonersgroepen van vier of vijf mensen samen die 'solidair samen wonen'. Iedere bewoner heeft een eigen kamer, maar de overige delen in huis, zoals keuken, living, badkamer en terras zijn gedeeld. Hoewel sommige bewoners er bewust voor kiezen om in groep te wonen, is het voornamelijk hun woonneed die bewoners samen brengt. Het gaat hier dus om een *gedwongen nabijheid*: bewoners aanvaarden om in een etnisch cultureel gemixte groep te leven hoofdzakelijk omdat ze weinig of geen alternatieven hebben op de woningmarkt. Ze worden, met andere woorden, door hun sociaal economisch kwetsbaarheid gedwongen om zich open te stellen voor etnisch culturele diversiteit en om zich te engageren in solidaire praktijken. Ook vanuit een eenzaamheidsproblematiek wordt door sommigen voor Solidair Wonen gekozen. Deze bewoners moeten dan aanvaarden dat de nieuwe sociale contacten die ze krijgen aangeboden etnisch cultureel divers zijn. De openheid naar andere culturen en de bereidheid om zich 'solidair' op te stellen, wordt bovendien ook als toelatingscriterium opgelegd door de professionele projectomkadering. Bewoners ervaren en benoemen zelf ook aangename kanten van het leven in groep. Ze ervaren praktische en financiële voordelen, maar ook sociale contacten worden veelal als positief ervaren. Toch willen vele bewoners het liefst zelfstandig gaan wonen wanneer ze er de middelen toe hebben.

Maar ook in zo'n gedwongen nabijheid groeit solidariteit. Het samen leven brengt heel wat solidaire praktijken op gang bij bewoners. Die solidariteit uit zich in de eerste plaats in praktische, dagelijkse ondersteuning van en zorg voor elkaar (wegwijs maken in het dienstenaanbod, helpen invullen van officiële documenten, hulp bij het verhuizen van spullen of het doen van grote boodschappen, ...). Verder ontstaan er hechtere banden en vriendschappen tussen sommige bewoners. In meer beperkte mate groeit er ook culturele erkenning ten aanzien van elkaar en respect voor elkaars achtergrond. De vraag is wel hoe ver die erkenning reikt. Positieve beeldvorming reikt niet altijd verder dan de individuele medebewoner(s).

Om dit samen leven goed te laten verlopen en om solidariteit onder bewoners te creëren, zijn de woonbegeleiders onmisbaar. Ten eerste voorzien zij, samen met de overige leden van de stuurgroep, de drie solidaire woningen en zorgen ze voor de toeleiding en selectie van nieuwe bewoners. Ze ondersteunen ten tweede ook bewonersgroepen, zowel wanneer het samen leven goed als minder goed gaat. Ze voorzien overlegmomenten waarop bewoners gezellig kunnen samen zijn en/of waar moeilijkheden kunnen worden aangekaart en besproken. Tot slot nemen zij ook de individuele ondersteuning aan bewoners voor hun rekening. Bewoners kunnen meestal nergens anders (blijvend) terecht voor sociale ondersteuning, ook al is hun welbevinden belangrijk voor het solidair samen wonen.

Verder is ook de gedeelde plaats, namelijk de gedeelde woning, cruciaal in het tot stand komen van solidariteit. Het samen wonen in één huis, zorgt ten eerste voor steeds weer nieuwe ontmoetingen tussen bewoners. Mensen die elkaar anders wellicht niet (regelmatig) zouden ontmoeten, komen keer op keer in contact. Die herhaaldelijke ontmoetingen zijn een belangrijke bron van solidariteit. Verder brengt het samen wonen ook een onderlinge afhankelijkheid op gang. Om in een aangenaam huis te wonen, zijn bewoners immers ook afhankelijk van de inspanningen van medebewoners in het

huishouden. We zagen ook dat er slechts in beperkte mate gedeelde waarden en normen zijn bij bewoners. Toch zijn ook waarden en normen een belangrijke bron voor solidariteit. Verschillende normen van bewoners botsen en leiden geregeld tot spanning en conflict. Maar die verschillen zorgen er voor dat bewoners met elkaar in gesprek gaan over elkaars cultuur en elkaar gewoonten. De woonbegeleiders spelen daarbij een onmisbare rol. Zonder hen lopen gesprekken regelmatig vast. Zij begeleiden de gesprekken en trainen vaardigheden van bewoners om discussies uit te praten. Door conflicten bespreekbaar te maken, komen ze tot nieuwe, gedeelde afspraken over het samen leven. Deze case toont aan dat conflict solidariteit niet in de weg moet staan. Wanneer een conflict wordt omgebogen in een constructieve dialoog verhindert het niet dat solidaire praktijken verder groeien en kan het net een startpunt zijn voor meer culturele erkenning en wederzijds begrip.

In de solidaire woningen krijgen bewoners niet alleen een plaats in de bewonersgroep, door het verkrijgen van een stabiele woonplaats maken ze ook (opnieuw) deel uit van de samenleving. De solidaire woningen zijn plaatsen waar 'integratie in de praktijk' vorm krijgt. Het samen leven met personen die zich in een andere vorm van kwetsbaarheid bevinden, laat bewoners ook over de eigen positie reflecteren. Nederlands is een element van die integratie dat sterk aan bod komt in de woningen. Samen bezig zijn met het Nederlands, maar ook met andere talen, brengt bewoners samen. Verder zorgen ook dagelijkse activiteiten tussen bewoners als barbecueën, televisie kijken of koken tot onderlinge verbinding.

Tot slot vinden we burgerschapspraktijken bij bewoners, initiatiefnemers en woonbegeleiders. Bewoners komen bij externe diensten op voor hun individuele financiële voordelen die soms bedreigd worden door hun specifieke woonsituatie. De initiatiefnemers en woonbegeleiders komen op voor het recht op wonen van de bewoners, door zelf woningen te creëren en door te strijden voor een plek voor de solidaire woonvorm in het Vlaamse woonlandschap.

Bibliografie

Geanalyseerde documenten

Documenten voor intern gebruik

Huishoudelijk reglement Solidair Wonen (geldig voor de drie woningen)

Huurovereenkomsten

- Contract eigenaar met VLOS vzw en CAW
- Huurovereenkomsten tussen VLOS vzw of CAW en bewoner⁹

Vergaderverslagen woonvergaderingen¹⁰

Vergaderverslagen stuurgroep¹¹

Documenten voor externe communicatie

Presentatie *Praktijkvoorbeeld uit Vlaanderen: 'Solidair Wonen' – Sint Niklaas*. Studiedag solidair wonen georganiseerd door POD Maatschappelijke Integratie (26/02/2013).

Project voorstelling "*Moeilijk gaat ook: Solidair Wonen in Sint-Niklaas*". Stedelijke Openbare Bibliotheek, 4 mei 2011.

VLOSkraant (2011). *Solidair Wonen: Geen luchtspiegeling*, zomereditie nr. 79, jaargang 14, p. 2-3. Via http://issuu.com/postpigeon/docs/vloskrant_juni_2011/1

Documenten voor externe subsidieverstrekkers

Armoedefonds - Projectoproep 2009 Koning Boudewijnstichting (door VLOS vzw)

Armoedefonds - Projectoproep 2011 Koning Boudewijnstichting (door VLOS vzw)

Projectaanvraag bij de Nationale Loterij, Armoedefonds - 15 april 2010 (door VLOS vzw en vzw VOS)

Documenten van derden

Kamerdecreet (Decreet houdende de kwaliteits- en veiligheidsnormen voor kamers en studentenkamers, 04/02/1997)

POD Maatschappelijke Integratie (2006). *Solidair Wonen. Studie over de mogelijkheden voor de erkenning van het groepswonen voor mensen in een kwetsbare sociale toestand*. Brussel: Federale Programmatorische Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

---

⁹ We kregen twee huurovereenkomsten als voorbeeld ter inzicht.

¹⁰ We kregen niet alle verslagen ter inzicht. Van een initiatiefnemer kregen we een greep uit de verslagen. Het gaat om verslagen over de woning in de Collegestraat en de Kokkelbeekstraat. De verslagen komen uit de jaren 2011 t.e.m. 2013.

¹¹ We kregen niet alle verslagen, maar enkele voorbeelden uit de jaren 2011 en 2012.

Stad Leuven (2013). *Nota rond co-housing of samenhuizen in de stad Leuven.*

http://www.leuven.be/binaries/Nota%20samenhuizen%202013_tcm16-65394.pdf

Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2013): *Wat is een vluchteling*

<http://www.vluchtelingenwerk.be/sites/default/files/wat-is-een-vluchteling.pdf>

Lijst geïnterviewden

Organisatie	Functie	Code
Stad Sint-Niklaas	Initiatiefnemer	IN 1
VLOS vzw (Vluchtelingen Ondersteuning Sint-Niklaas)	Initiatiefnemer	IN 2
CAW Oost-Vlaanderen	Initiatiefnemer	IN 3
	Woonbegeleider	WB 1
	Woonbegeleider	WB 2
Vzw VOS (Vlaams Overleg Straathoekwerk)	Woonbegeleider & initiatiefnemer	WB 3
Bewoners	Bewoner	BW 1
	Bewoner	BW 2
	Bewoner	BW 3
	Bewoner	BW 4
	Bewoner	BW 5
	Bewoner	BW 6
	Bewoner*	BW 7*
	Voormalige bewoner	BW 8

*Bij deze bewoner werd geen volledig interview afgenomen. Hij kwam enige tijd aansluiten tijdens het gesprek met een medebewoner, maar verdween daarna weer.